

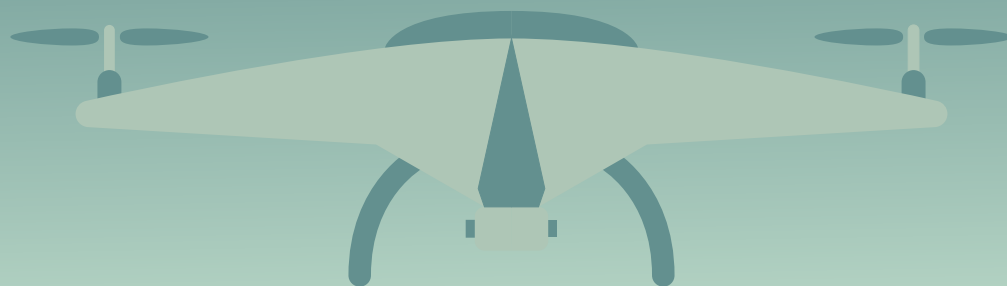

YUCOM

Komiteet pravnika
za ljudska prava

SLOBODA OKUPLJANJA U SRBIJI I DIGITALNE TEHNOLOGIJE

PREPREKE I PERSPEKTIVA

maj 2023.

Izdavač:

Komitet pravnika za ljudska prava - YUCOM
Kneza Miloša 4
11103 Beograd
www.yucom.org.rs

Priredio:

Milan Filipović

Za izdavača:

dr Katarina Golubović

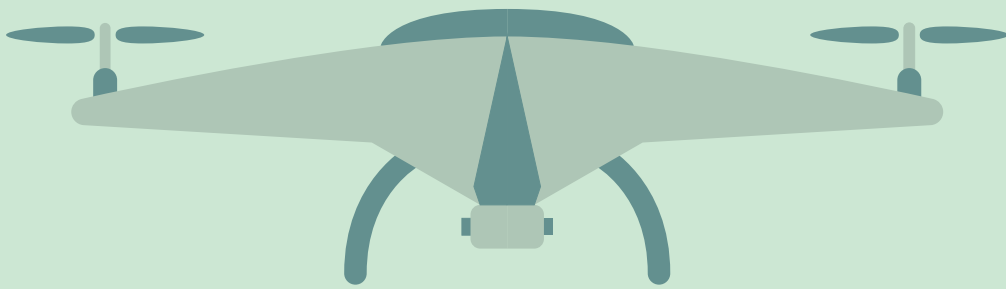
Dizajn i prelom:

Ivana Zoranović,
Dosije studio

Publikacija „SLOBODA OKUPLJANJA U SRBIJI I DIGITALNE TEHNOLOGIJE“ nastala je kao realizacija aktivnosti YUCOM-a u okviru projekta „ Greater Internet Freedom“ koji realizuje Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM uz podršku Internews-a i Američke agencije za međunarodni razvoj USAID. Stavovi izneti u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove Internews-a i Američke agencije za međunarodni razvoj USAID ili Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

SADRŽAJ

I UVOD	5
II ORGANIZACIJA I OGRANIČENJA OKUPLJANJA	7
1. Organizacija i ograničenja okupljanja u fizičkom prostoru	7
a) Odgovornost organizatora javnih okupljanja	7
b) Ograničenja javnih okupljanja	12
c) Zabrane javnih okupljanja	13
a) Kontra protesti	18
b) Upotreba policijskih ovlašćenja	19
2. Upotreba digitalnih tehnologija za organizaciju i ograničenje okupljanja u fizičkom prostoru	22
a) Upotreba društvenih mreža	22
b) Cenzura online sadržaja	24
c) Nadzor društvenih mreža	26
d) Upotreba video nadzora	27
a) Online pretnje i kampanje blaćenja	29
e) Upotreba veštačke inteligencije i deepfake sadržaja	31
III. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	33

I UVOD

Razvoj savremenih tehnologija omogućio je građanima da organizuju proteste na način koji ranije nije bio moguć. Animiranje ljudi da izađu na ulice, dogovor o mestu, vremenu i načinu protesta, kao i mogućnost prenosa događaja i koordinacije u realnom vremenu putem društvenih mreža samo su neke od mnogobrojnih mogućnosti na raspolaganju organizatorima protesta. Međutim, istovremeno otvara se i širok prostor za državu da zloupotrebom tehnologije ograniči ovo pravo. Ometanje pristupa internetu ili cenzura određenih sadržaja, nadziranje internet aktivnosti, presretanje mobilnih komunikacija i upotreba biometrijskog video nadzora samo su neke od metoda koje autoritarne države koriste da guše proteste. Ovi metodi često su praćeni hapšenjem, zlostavljanjem, procesuiranjem i diskreditacijom organizatora i učesnika. Nažalost, države često podstiču kontra-demonstracije i nasilje radi opravdavanja policijske represije. Učesnici i organizatori protesta često su mete anonimnih online pretnji. Razvoj veštačke inteligencije i sve veća autentičnost deepfake sadržaja donose nove izazove za slobodu okupljanja.

Pojmovi poput online, digitalnih ili virtuelnih skupova su sve više u upotrebi, posebno tokom pandemije COVID-19 kada su internet platforme postale supstitut zabranjenim fizičkim skupovima. Imajući u vidu tehnološke pretnje po slobodu okupljanja zaštita upotrebe interneta i digitalnih alatki za organizaciju skupova postala je deo međunarodnih standarda. Tako je u nacrtu trećeg izdanja Smernica o slobodi mirnog okupljanja Venecijanske komisije i ODIHR-a prepoznat značaj interneta i društvenih medija. Navodi se da pojedine online interakcije mogu imati funkciju koja je ekvivalentna fizičkim skupovima, te da se ne može isključiti mogućnost da će se u ovoj oblasti koja evoluira skupovi održavati u potpunosti online.¹ Značajna

1 Smernice o slobodi mirnog okupljanja, Venecijanska komisija i Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava, 2020, dostupno na [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2019\)017rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2019)017rev-e), Para 45.

uloga savremenih komunikacionih tehnologija u organizaciji, učešću i monitoringu fizičkih skupova prepoznata je i u Opštem komentaru 37 na čl. 21 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.² Pakt pruža zaštitu aktivnostima vezanim za protest koje se odvijaju online ili upotrebom digitalnih servisa, kao i skupovima bilo da se događaju u fizičkom prostoru ili u potpunosti ili delimično online.³

Organizovanje skupova u virtuelnom prostoru otvara niz pitanja u vezi sa učesnicima, mestom i vremenom održavanja skupa, kao i uticajem privatnog vlasništva nad online prostorom na slobodu okupljanja. Logika online prostora podređena je maksimizaciji profita, što može narušiti mogućnosti postizanja društvenog konsenzusa oko važnih pitanja. Promovisanje ekstremnih sadržaja može povećati vreme provedeno na mreži i dovesti do društvene polarizacije. Algoritmi koji izoluju korisnike od suprotstavljenih mišljenja i favorizuju određene teme i stavove dovode do tzv. „filter-bubble“ efekta, koji može uticati na formiranje javnog mnjenja i političkih stavova. Učešće u online interakcijama takođe ima cenu u vidu gubitka privatnosti, što autoritarnim državama može olakšati identifikaciju građana koji dele disidentske stavove.

Aktivnost na internetu može biti podložna cenzuri platforme, na osnovu seta pravila čiji cilj može biti smanjenje korporativne odgovornosti, što može dovesti do uklanjanja sadržaja ili suspendovanja naloga zbog izražavanja političkih stavova koji bi bili tolerisani na fizičkom skupu. Jedno od ključnih pitanja je ko ima ulogu cenzora na društvenim mrežama i ko donosi odluku o tome koji sadržaj je prihvatljiv, posebno kada su u pitanju politički kontroverzne teme. Međutim, sami mehanizmi odlučivanja često nisu dovoljno transparentni i vidljivi široj javnosti, što postavlja pitanje o odgovornosti i transparentnosti u

procesu odlučivanja. Jedno od brojnih pitanja u vezi sa online okupljanjima je da li je upotreba heštegova sama po sebi može smatrati online skupom. Kao primer se može upotrebiti pokret #meetoo koji se okupio na društvenim mrežama da ukaže na problem seksualnog nasilja. U Srbiji su korišćeni heštegovi poput #pravdazamarijulukic i #nisamprijavila koji je poprimio i regionalni karakter.

Tema publikacije „Sloboda okupljanja u Srbiji i digitalne tehnologije: Prepreke i perspektive“ fokusira se na analizu postojećeg pravnog okvira koji reguliše slobodu okupljanja, uz poseban naglasak na uticaj digitalnih tehnologija na organizovanje i ograničavanje ove slobode. Ova publikacija se bavi praksom primene pravnog okvira koji reguliše slobodu okupljanja, identifikuje prepreke koje se javljaju u ovoj oblasti, kao i perspektive za unapređenje zaštite slobode okupljanja u digitalnom dobu.

2 Opšti komentar br. 37 (2020) o slobodi mirnog okupljanja (čl. 21), Komitet UN za ljudska prava, dostupno na: https://digitallibrary.un.org/record/3884725/files/CCPR_C_GC_37-EN.pdf?ln=en, Para 10.

3 Ibid., Para 6

II ORGANIZACIJA I OGRANIČENJA OKUPLJANJA

1. Organizacija i ograničenja okupljanja u fizičkom prostoru

U fizičkom prostoru, skupovi su podložni različitim propisima. Zakoni koji se primenjuju u ovom slučaju uključuju Zakon o javnom okupljanju, Zakon o javnom redu i miru, Zakon o bezbednosti saobraćaja na putevima, Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini, Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti kao i odluke koje donose jedinice lokalnih samouprava. Ove odluke se odnose na mesta na kojima su okupljanja zabranjena. Zakon o javnom okupljanju⁴ reguliše vreme i mesto okupljanja (čl. 4-6), ograničenja (čl. 8), obaveze organizatora (čl. 11), postupak prijave (čl. 12), spontana okupljanja (čl. 13), pravnu zaštitu (čl. 16), policijska ovlašćenja (čl. 18), i prekršajnu odgovornost organizatora i učesnika (čl. 20-23).

a) Odgovornost organizatora javnih okupljanja

Zakon o javnom okupljanju propisuje niz obaveza za organizatore skupova, kao i odgovarajuće sankcije u slučaju da ih oni prekrše. Organizator je na prvom mestu dužan da skup prijavi nadležnoj policijskoj stanici najkasnije pet dana pre dana održavanja i to može učiniti lično, preporučenom pošiljkom i elektronskim putem (čl. 12). On je dužan da angažuje redarsku službu i obezbedi mirno održavanje okupljanja (čl. 11 st. 1 t.1), vodi i nadzire okupljanje i usmerava rad redara (čl. 11 st. 1 t.2), omogući nesmetan

4 („Sl. glasnik RS“, br. 6/2016)

prolaz vozilima hitne pomoći, policije i vatrogasnim kolima (čl. 11 st. 1 t.3), postupa po narednjima nadležnog organa (čl. 11 st. 1 t.4) i prekine okupljanje ako nastupi neposredna opasnost i tome obavesti policiju (čl. 11 st. 1 t.5). Organizatorima je zabranjeno da održe okupljanje na zabranjenom mestu, da održe okupljanje bez prijave nadležnom organu i da održe okupljanje suprotno rešenju o zabrani (čl. 22).

Odgovornost organizatora skupova nije propisana u skladu sa međunarodnim standardima budući da predviđa njihovu objektivnu odgovornost za postupke učesnike i veoma visoke novčane kazne koje se mogu akumulirati. Ovo otvara mogućnost za zloupotrebe i korišćenje provokatora od strane vlasti ili drugih grupa radi diskreditacije mirnih skupova. Naime, Prema Smernicama za mirno okupljanje odgovornost treba da se zasniva na individualnoj krivici i mora biti potkrepljena dokazima. Organizatori i redari su dužni da ulože razumne napore da ispoštuju zakonske uslove i da obezbede da njihova okupljanja budu mirna. Međutim, ne bi trebalo da budu odgovorni za neispunjavanje svojih obaveza u slučajevima kada nisu pojedinačno odgovorni, na primer, kada su materijalna šteta ili nered, ili nasilne radnje prouzrokovane od strane učesnika skupa ili posmatrača koji deluju nezavisno. Odgovornost će postojati samo gde su organizatori ili redari lično i namerno podsticali, izazvali ili učestvovali u stvarnoj šteti ili neredu. Međutim, ako skup preraste u ozbiljan javni nered, odgovornost je države, a ne organizatora, predstavnika ili redara, da ograniči nastalu štetu. Organizatori i redari ni pod kojim uslovima ne smeju da budu u obavezi da plate štetu koju su prouzrokovali drugi učesnici skupa, osim ako su ih podsticali, ili na drugi način direktno izazvali (para 224).

Zakon o javnom okupljanju propisuje veoma visoke novčane kazne koje su nesrazmerne učinjenim prekršajima. Za najčešći prekršaj koji se odnosi na neprijavlivanje skupa je predviđena novčana kazna do 150.000 dinara (1280 evra) za fizičko lice i do 2.000.000 dinara (17.050 evra) za pravno lice za održavanje skupa bez najave (čl. 22 stav 1 t. 2 i stav 2) sa dodatnom novčanom kaznom do 150.000 dinara (1280 evra) za direktora pravnog lica. Novčane kazne za različite prekršaje se mogu akumulirati. Ovo može imati efekat zastrašivanja za političke partije, sindikate i organizacije civilnog društva, jer bi akumulirane kazne sa jednog skupa mogle dovesti do njihovog gašenja.

Podaci dobijeni od policijskih uprava pokazuju da su od usvajanja Zakona o javnom okupljanju najčešće podnošeni zahtevi za pokretanje prekršajnih postupaka u vezi sa održavanjem skupova bez prijave nadležnom organu (čl. 22 st. 1 t. 2). Zakon o javnom okupljanju je po prvi put regulisao mogućnost spontanih okupljanja, kao okupljanja bez organizatora, koja predstavljaju neposrednu reakciju na određeni događaj, nakon tog događaja, koja se održavaju na otvorenom ili u zatvorenom prostoru, radi izražavanja mišljenja i stavova povodom nastalog događaja (čl. 13 st. 1 t. 4). Zakonom je isključena mogućnost da spontano okupljanje ima organizatora (čl.

ORGANIZATORI I REDARI SU DUŽNI DA ULOŽE RAZUMNE NAPORE DA ISPOŠTUJU ZAKONSKE USLOVE I DA OBEZBEDE DA NJIHOVA OKUPLJANJA BUDU MIRNA. MEĐUTIM, NE BI TREBALO DA BUDU ODGOVORNI U SLUČAJEVIMA KADA NISU POJEDINAČNO ODGOVORNI, NA PRIMER, KADA SU MATERIJALNA ŠTETA ILI NERED, ILI NASILNE RADNJE PROUZROKOVANE OD STRANE UČESNIKA SKUPA ILI POSMATRAČA KOJI DELUJU NEZAVISNO.

Smernice o slobodi mirnog okupljanja, para. 224

13 st.3), što je u suprotnosti sa međunarodnim standardima, koji pružaju ovoj vrsti skupova zaštitu, bez obzira da li su koordinisani ili ne.⁵

Tumačeći pojam spontanog okupljanja u skladu sa uskom zakonskom definicijom policija je podnela veći broj zahteva za pokretanje prekršajnih postupaka u slučajevima kada je ova vrsta skupova imala organizatore. Praksa policije je bila selektivna i usmerena ka skupovima na kojima su zastupani stavovi suprotni stavovima državnih vlasti (protesti Ne davimo Beograd, Protest protiv diktature, blokade puteva u vezi sa Zakonom o referendumu i narodnoj inicijativi itd.) Među okrivljenima su se često nalazili građani koji nisu učestvovali u pripremi ili organizaciji skupova, već su samo delili pozive putem društvenih mreža ili su bili aktivniji na protestima (npr. hodali blizu čela kolone, govorili preko megafona, davali predloge za rutu skupa u pokretu). Ova praksa je u očiglednoj suprotnosti sa zakonskom definicijom organizatora kao nekog ko poziva, priprema i organizuje skup (čl. 10) i ima odvratajuće dejstvo na pojedince koji žele da aktivnije učestvuju u protestu.

Bez obzira na očigledni nedostatak dela policijskih zahteva prekršajni sudovi su umesto odbacivanja istih, po pravili donosili rešenja o pokretanju postupaka, a policija se žalila na oslobađajuće presude. Prekršajni sudovi su u samo devet predmeta odbacili policijske zahteve. Broj prekršajnih postupaka u ovakvim predmetima je naglo skočio krajem 2021. godine kada je za dva dana protesnih blokada povodom Zakona o referendumu i narodnoj inicijativi policija podnela gotovo isti broj zahteva za pokretanja postupka koliko i u prethodnih pet godina.

ZAHTEVI ZA POKRETANJE PREKRŠAJNIH POSTUPAKA ZAKON O JAVNOM OKUPLJANJU

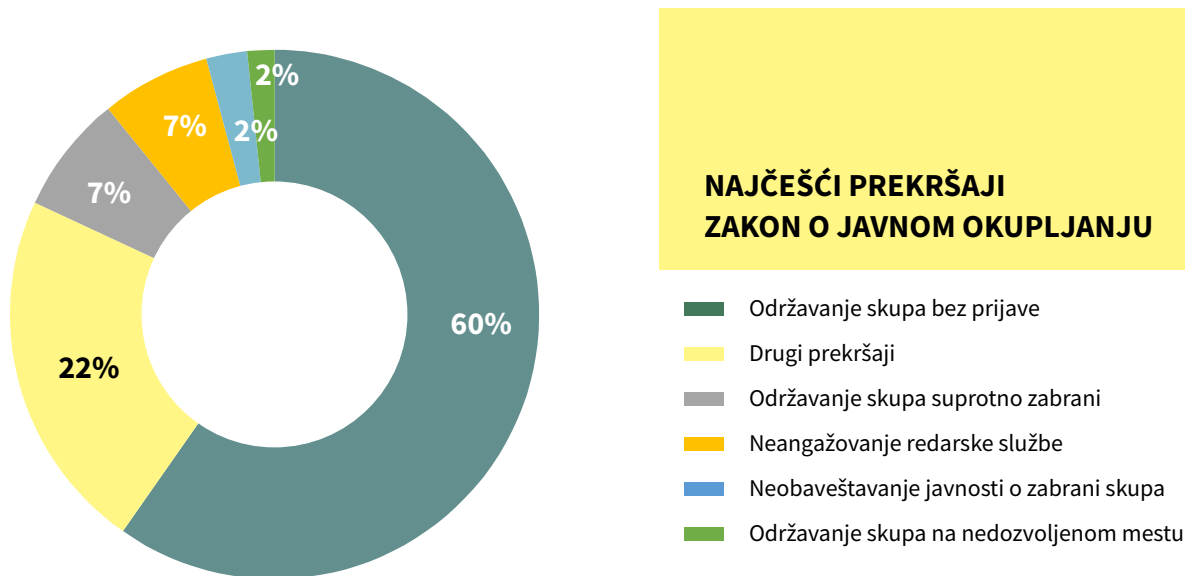
Ilustracija 1

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) je utvrdio da organizovanje protesta bez prethodnog odobrenja, ne opravdava nužno ograničenje slobode okupljanja. Iako su pravila koja regulišu javna okupljanja, kao što je sistem prethodnog obaveštavanja, od suštinskog značaja za nesmetano odvijanje javnih događaja, jer dozvoljavaju vlastima da minimiziraju ometanje saobraćaja i preduzmu druge bezbednosne mere, njihovo sprovođenje ne

⁵ Opšti komentar br. 37 (2020) o pravu na mirno okupljanje (član 21), Komitet UN za ljudska prava, para. 14.

može postati samo sebi cilj (Cisse protiv Francuske, 2002, para. 50; Oya Ataman protiv Turske, 2006, st. 37-39; Gafgaz Mammadov protiv Azerbejdžana, 2015, para. 59).

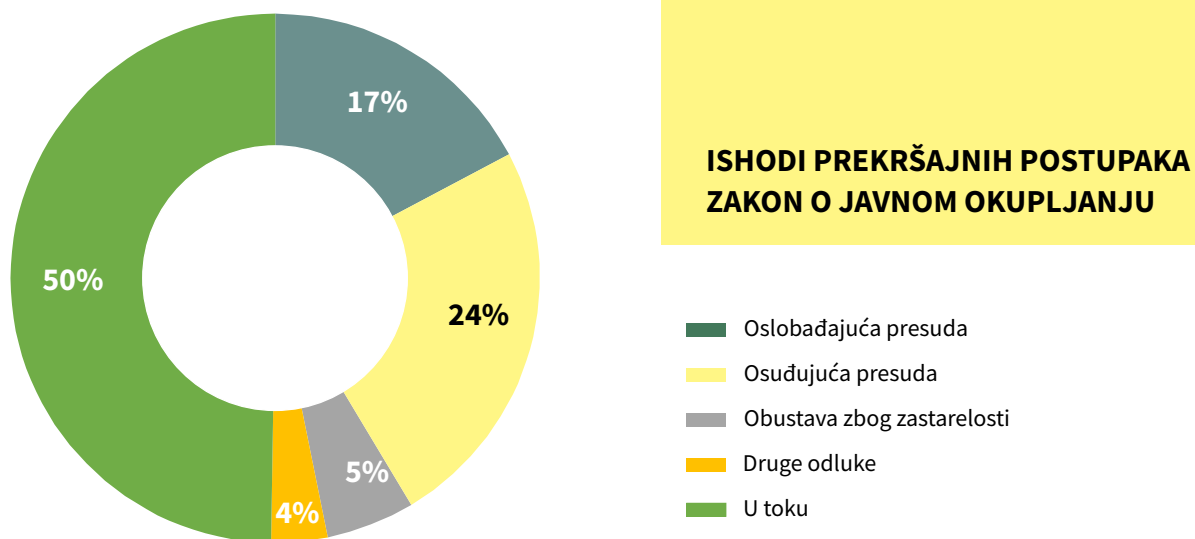
Među drugim prekršajima najčešći su bili održavanje skupa suprotno rešenju o zabrani (26), neangažovanje redarske službe (24), neobaveštavanje javnosti o zabrani skupa (9), održavanje skupa na nedozvoljenom mestu (6). Zabeležen je samo jedan slučaj procesuiranja zbog nepropuštanja kola hitne pomoći.

Ilustracija 2

Zakon ne reguliše izričito simultane i kontra proteste, niti ukupno trajanje skupa, osim ograničenja dozvoljenog vremena za održavanje skupova tokom jednog dana. Međutim, postoje primeri u kojima su organizatori višednevnih spontanih protesta suočeni sa zahtevima policije za pokretanje prekršajnog postupka za različite dane protesta, kao što je to bio slučaj sa Protestom protiv diktature 2017. godine.

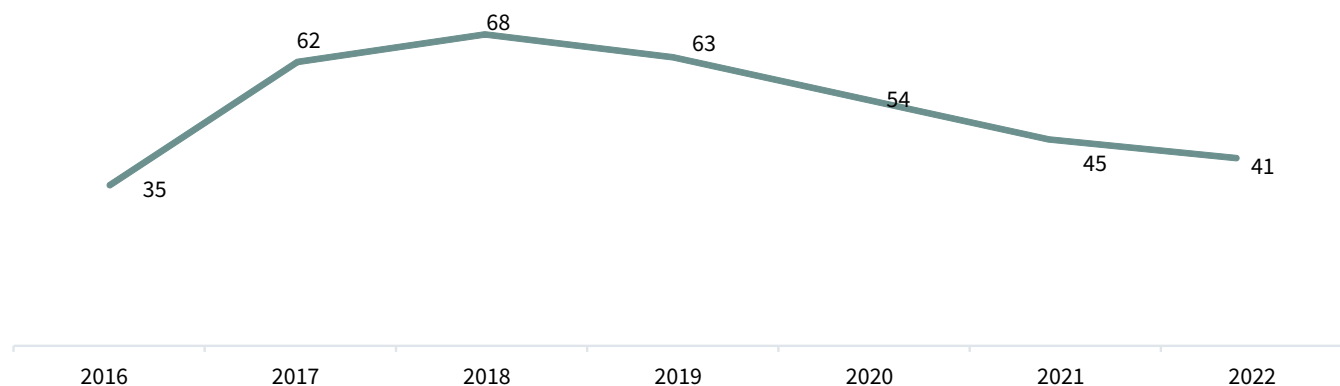
Dobijeni podaci pokazuju da je u manje od polovine okončanih predmeta doneta osuđujuća presuda (48%). Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da zastrašujući efekat može ostati prisutan nakon oslobođanja ili oduzimanja od optužbi protiv učesnika protesta jer ih je samo procesuiranje može obeshrabriti da učestvuju na sličnim skupovima (Nurettin Aldemir i drugi protiv Turske, 2007, para. 34). Štaviše, takva aktivnost može obeshrabriti druge da učestvuju u sličnim skupovima u budućnosti (Balçık i drugi protiv Turske, 2007., para. 41), a naknadno ukidanje novčanih kazni ne uklanja automatski zastrašujući efekat (Ujedinjena makedonska organizacija Ilinden i Ivanov protiv Bugarske (br. 2), 2012, para. 135).

Ilustracija 3

Zakonom o javnom okupljanju je propisan samo jedan prekršaj za učesnike, odnosno nepostupanje učesnika po naređenju organizatora ili vođe okupljanja da napuste mesto okupljanja (čl. 20). Učesnici javnih okupljanja mogu odgovarati i po osnovu drugih Zakona. Zakon o javnom redu i miru reguliše prekršaje i krivična dela koja se mogu desiti na javnom okupljanju. Tu spadaju nepristojno, drsko, bezobzirno ponašanje (čl. 8), vređanje, vršenje nasilja, pretnja ili tuča (čl. 9), paljenje pirotehničkih proizvoda ili pucanje (čl. 17), vređanje službenog lica u vršenju službene dužnosti. (čl. 22) i ometanje službenog lica u vršenju službene dužnosti (čl. 23).

**ZAHTEVI ZA POKRETANJE PREKRŠAJNIH POSTUPAKA U VEZI SA JAVNIM OKUPLJANJIMA
ZAKON O JAVNOM REDU I MIRU**

Ilustracija 4

b) Ograničenja javnih okupljanja

Zakon o javnom okupljanju predviđa ograničenja u pogledu mesta i vremena skupa. Održavanje javnih okupljanja nije dozvoljeno na mestu na kojem, zbog karakteristika samog mesta ili njegove posebne namene, preti opasnost od nastupanja ugrožavanja bezbednosti ljudi i imovine, javnog zdravlja, morala, prava drugih ili bezbednosti Republike Srbije, odnosno na prostoru ispred zdravstvene ustanove, škole, predškolske ustanove, kao i prostor ispred objekata od strateškog i posebnog značaja za odbranu i bezbednost Republike Srbije. Okupljanje nije dozvoljeno na mestima na kojima se održavanjem okupljanja krše ljudska i manjinska prava i slobode drugih, ugrožava moral ili na mestima koja su zatvorena za javnost. (čl. 6). Spisak ovih mesta podzakonskim aktom uređuju jedinice lokalne samouprave. Zakonom je dozvoljeno održavanje okupljanja u periodu od 6 ujutru do ponoći.

Zakonom o javnom okupljanju je propisana obaveza jedinica lokalne samouprave da u roku od 60 dana od stupanja na snagu zakona odrede prostor na kojem nije dozvoljeno okupljanje (čl. 24). Svega 79 JLS ima odluke koje mahom datiraju iz devedesetih godina i zadržale su kauciju za prijavu okupljanja.⁶ Pomenute odluke usvojene na osnovu Zakona o okupljanju građana (1992.) koji je proglašen protivustavnim⁷ 2015. godine predviđaju mesta na kojima su okupljanja dozvoljena, umesto mesta na kojima su okupljanja zabranjena. Beogradski centar za ljudska prava je podneo više inicijativa za ocenu ustavnosti i zakonitosti odluka JLS, te je Ustavni sud utvrdio da odluke Vršca i Bele Crkve nisu u skladu sa Ustavom i zakonom. Ustavni sud je ukazao na to da Zakonom o javnom okupljanju nije predviđeno plaćanje takse kao uslova za prijavu skupa.⁸

Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini, koji je u suprotnosti sa Zakonom o javnom okupljanju, reguliše obavezu organizatora javnih skupova koji mogu prekoračiti ograničenja buke (čl. 20). Ovaj zakon odstupa od režima prijava iz Zakona o javnom okupljanju u korist režima dozvole. Takođe produžava rok za prijavu ovakvih okupljanja sa 5 na 20 dana i omogućava lokalnim samoupravama da ograniče mesta javnih okupljanja određujući lokacije na kojima su takva bučna okupljanja dozvoljena. Ovaj zakon nije u skladu sa međunarodnim standardima jer, između ostalog, proširuje pomenuta opšta ograničenja mesta okupljanja pod plaštom zaštite životne sredine. Pravilnik o metodologiji za određivanje akustičkih zona⁹ dozvoljava mogućnost propisivanja tzv. tihih zona, odnosno zaštićenih područja u kojima je dozvoljena buka do samo pedeset decibela. Primera radi nivo buke koje proizvodi smeh je oko 65 decibela. Ukoliko bi se takve zone uspostavile oko zgrade vlade ili narodne skupštine ovo bi bilo direktno kršenje principa vida i zvuka (eng. sight and sound principle) jer se protestne poruke često upućuju vlastima, a pedeset decibela je nivo tihog razgovora. Do sada se ovaj Zakon nije primenjivao na javna okupljanja.

6 Beogradski centar za ljudska prava, Ljudska prava u Srbiji 2022, str. 158.

7 Ustavni sud RS, odluka IV3-204/2013, 9 april 2015., dostupno na: <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Latn-CS/12012/?NO-LAYOUT=1>

8 Beogradski centar za ljudska prava, Ljudska prava u Srbiji 2022, str. 158. , dostupno na: <https://www.bgcentar.org.rs/wp-content/uploads/2023/03/2023-04-24-Ljudska-prava-u-Srbiji-2022-web.pdf>

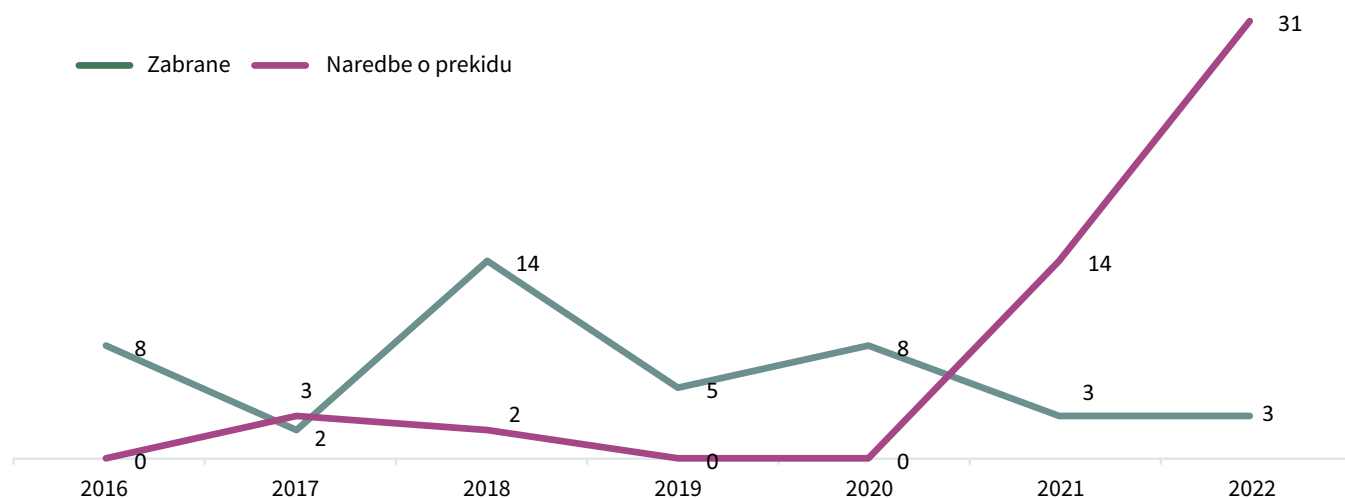
9 Pravilnik o metodologiji za određivanje akustičkih zona, „Službeni glasnik RS“, broj 72 od 8. oktobra 2010. ,dostupno na: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2010/72/8/reg>

c) Zabrane javnih okupljanja

Zakon o javnom okupljanju propisuje okupljanje nije dozvoljeno kada postoji opasnost po bezbednost ljudi i imovine, javno zdravlje, moral, prava drugih ili bezbednost Republike Srbije; kada su ciljevi skupa usmereni na izazivanje i podsticanje na oružani sukob ili upotrebu nasilja, na kršenje ljudskih i manjinskih sloboda i prava drugih, u cilju izazivanja ili izazivanja rasne, nacionalne, verske ili druge nejednakosti, mržnje i netolerancija; kada postoji opasnost od nasilja, uništavanja imovine ili drugih oblika narušavanja javnog reda i mira u većem obimu; ako je okupljanje suprotno odredbama ovog zakona (čl. 8). Policija je ovlašćena da u slučaju da se ispuni neki od uslova iz člana 8 Zakona o javnom okupljanju zabrani (čl. 15), spreči ili prekine skup (čl. 17).

Mogućnost da policija zabrani skup zbog nezakonitosti, odnosno neprijavlivanja u roku nije u skladu sa međunarodnim standardima koji uključuju pretpostavku u korist mirnih okupljanja. Prema Smernicama o slobodi mirnog okupljanja (para. 21), ovo uključuje obavezu tolerancije i uzdržanosti prema mirnim okupljanjima u situacijama kada nisu ispoštovane pravne ili administrativne procedure i formalnosti.

BROJ ZABRANA JAVNIH OKUPLJANJA/BROJ NAREDBI O PREKIDU JAVNIH OKUPLJANJA

Ilustracija 5

Policija donosi rešenje o zabrani najkasnije 96 časova pre termina skupa (čl. 15). Zakonom je propisana žalba Ministarstvu unutrašnjih poslova u roku od 24 časa od prijema rešenja o zabrani i obaveza MUP-a da po žalbi reši u roku od 24 časa (čl. 16). Zakon je propustio da odredi rokove za dostavljanje rešenja o zabrani i rešenja po žalbi, ali se ona u praksi dostavljaju blagovremeno. Protiv rešenja MUP-a organizator može podneti tužba Upravnom sudu (čl. 16). Zakon o javnom okupljanju ne propisuje rok za donošenje odluke Upravnog suda u pogledu zabrane, niti načelo hitnosti u postupanju, te se u većini predmeta odluka donosi mesecima, a u nekim slučajevima i više od godinu dana nakon zakazanog vremena okupljanja. To znači da tužba Upravnom sudu ne predstavlja efektivni pravni lek, te da sistem pravne zaštite nije usklađen sa međunarodnim standardima. Protiv naredbe policije za prekid skupa nije propisan pravni lek. U Smernicama o slobodi mirnog okupljanja se navodi da sudsku odluku o zabrani okupljanja treba doneti što pre, kako bi se žalba mogla rešiti pre planiranog vremena okupljanja. Iako se insistira na blagovremenom pristupu sudskom odlučivanju, Smernice takođe navode važnost delotvornog upravnog postupka (para 125).

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da se izraz „propisano zakonom” kao prvi od trodelnog testa odnosi na kvalitet zakona o kome je reč, koji treba da bude dostupan dotičnoj osobi i predvidiv u pogledu njegovih efekata (Kudrevičius i drugi protiv Litvanije, 2015, para. 108-110). Domaći zakon mora obezbediti meru pravne zaštite od proizvoljnog mešanja javnih vlasti. Shodno tome, zakon mora dovoljno jasno da naznači obim diskrecionog prava i način njegovog sprovođenja (Navalni protiv Rusije, 2018, para. 115). Dobijeni podaci pokazuju da su samo u 3¹⁰ od 8 predmeta odluke Upravnog suda donete pre zakazanog termina zabrane okupljanja i da je u dva od tri slučaja Sud zabrane potvrdio. Ministarstvo unutrašnjih poslova, kao drugostepeni organ uprave koji odlučuje po žalbama, ima sličnu praksu u pogledu potvrđivanja zabrana.

Zabrane okupljanja iz bezbednosnih razloga u Srbiji obično sadrže veoma kratka, gotovo identična obrazloženja, koja ograničavaju mogućnost uspešne žalbe. Policija obično iznosi tvrdnju da postoji mogućnost sukoba između učesnika zabranjenog skupa i drugih lica koji imaju različite političke stavove, a mogli bi se okupiti na istom mestu i u isto vreme. Odluke o zabrani ponekad sadrže upućivanje na bezbednosne procene policije, koje su obično nose oznaku tajnosti i nisu dostupne organizatorima. Ovo je bio slučaj u predmetu povodom zabrane šetnje u okviru Europride manifestacije 2022. godine. Ovo je u suprotnosti sa Smernicama o slobodi mirnog okupljanja u kojima se navodi da stranke treba da imaju pun pristup dokazima, uključujući procene rizika kao preduslov za procenu proporcionalnosti nametnutih ograničenja. Štaviše, stranke bi trebalo da imaju mogućnost da imaju sudsko preispitivanje odluke o uskraćivanju dokaza, a vlasti ne bi trebalo da mogu da se oslone na neotkrivene dokaze kao osnovu za ograničenja (para. 127).

Zbog oznake tajnosti, nemoguće je osporiti usklađenost takvih bezbednosnih procena policije sa standardima koje je postavio ESLJP. Bezbednosne procene o prethodnim zabranama Prajda koje su bile dostupne javnosti dovedene su u ozbiljno pitanje. Oni ukazuju da je policija primljene informacije klasifikovala kao verodostojne pretnje bez sprovođenja odgovarajućih provera. Takvi primeri uključuju oca koji je telefonom rekao policiji da ide na Prajd u samoubilačkom prsluku da raznese sebe i svoju ćerku lezbejku i fudbalske huligane koji namestavaju da bacaju staklene tegle i flaše napunjene pčelama na učesnike.¹¹ Nema informacija da su ove navodno pretnje ikada bile temeljno istražene, što je dovelo do mogućnosti da je reč o potpunoj fabrikaciji sa namerom opravdavanja zabrane.

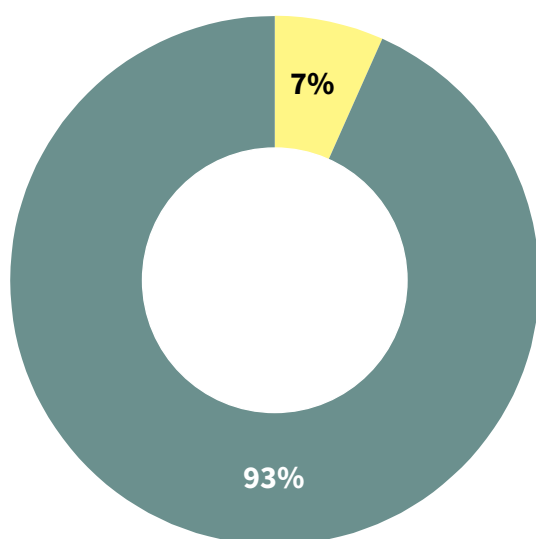
ZAKON O JAVNOM OKUPLJANJU NE PROPISUJE ROK ZA DONOŠENJE ODLUKE UPRAVNOG SUDA U POGLEDU ZABRANE, NITI NAČELO HITNOSTI U POSTUPANJU, TE SE U VEĆINI PREDMETA ODLUKA DONOSI MESECIMA, A U NEKIM SLUČAJEVIMA I VIŠE OD GODINU DANA NAKON ZAKAZANOG VREMENA OKUPLJANJA.

10 Reč je o dva predmeta u vezi sa zabranom skupa Srpske radikalne stranke u Hrtkovcima 2018. godine i predmetu povodom odluke o zabrani Europride šetnje 2022. godine.

11 „MUP: Otac lezbijke pretio da će razneti bombom cerku i sebe na gej paradi“ Blic, dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/mup-otac-lezbijke-pretio-da-ce-razneti-bombom-cerku-i-sebe-na-gej-paradi/zhx4yqt>; „Država kao višestruki povratnik“ Vreme, dostupno na: <https://www.vreme.com/vreme/drzava-kao-visestruki-povratnik/>

Određeni uvid u način na koji se bezbednosne procene vrše i procesuiraju mogao bi doći iz Analize tužilačke i sudske prakse¹² u vezi sa krivičnim delom Ugrožavanje sigurnosti u slučajevima kada je predsednik Srbije bio navodna žrtva pretnji na Internetu. Iako se ovo krivično delo odnosi na pretnje, u pojedinim slučajevima okrivljeni su osuđeni za uvrede ili kletve predsednika ili članova njegove porodice, na osnovu bezbednosne procene koju je izvršilo obezbeđenje predsednika. Takvo ponašanje je nesumnjivo za društvenu osudu, ali nije kažnjivo kao ovo krivično delo.

Iako postoje zakonske procedure za uklanjanje oznaka tajnosti sa bezbednosnih procena policije kao što su žalba Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, odnosno tužba Upravnom sudu, zbog svog trajanja ne mogu se smatrati delotvornim pravnim lekovima u slučajevima zabrane okupljanja. Dodatnu prepreku predstavlja i praksa neizvršavanja rešenja Poverenika od strane policije.

ISHODI ŽALBI MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NA REŠENJA O ZABRANI OKUPLJANJA

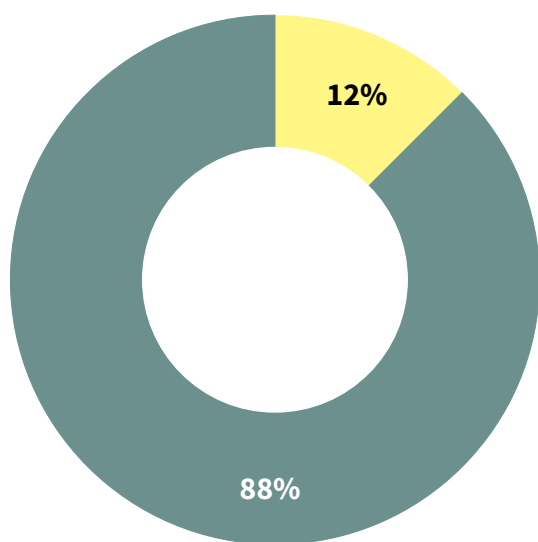
Usvojene
Odbijene

Ilustracija 6

Gornji grafikon pokazuje da je Ministarstvo unutrašnjih poslova od 2016. do 2022. godine odbilo skoro sve žalbe na rešenje o zabrani okupljanja osim jedne. Jedina odluka MUP-a kojom je usvojena žalba odnosi se na protest 2018. godine i usledila je zbog pritiska javnosti. Protest na prometnom kružnom toku Slavije u Beogradu održan je zbog toga što vlast nije ispunila obećanje o izgradnji Doma zdravlja u naselju Stepa Stepanović u Beogradu.¹³ Prvobitno obrazloženje zabrane bila je mogućnost da bi se učesnici skupa mogli sukobiti sa besnim vozačima koji su sprečeni da prođu kroz prometni kružni tok.

¹² Sloboda izražavanja u digitalnom prostoru Srbije: Analiza sudske i tužilačke prakse, YUCOM, 2022. ,dostupno na: <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2022/09/Sloboda-izrazavanja-u-digitalnom-prostoru.pdf> .

¹³ Skup na Slaviji u subotu: Stanari Stepe mogu da se okupe na kružnom toku u podne, Kurir, dostupno na: <https://www.kurir.rs/vesti/beograd/3083403/skup-na-slaviji-u-subotu-stanari-stepe-mogu-da-se-okupe-na-kruznom-toku-u-podne> .

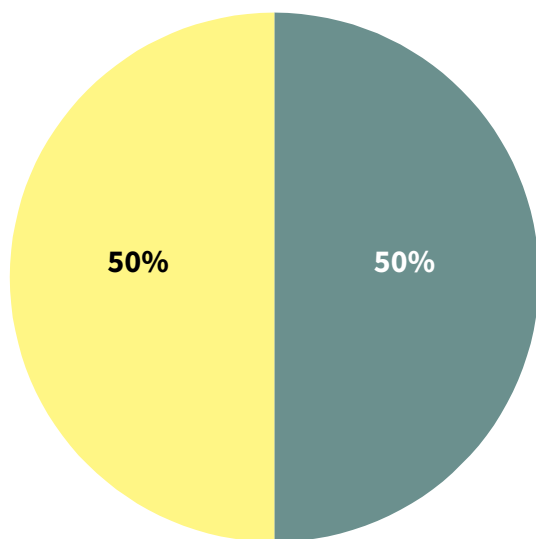

ISHODI TUŽBI UPRAVNOM SUDU U POGLEDU ZABRANA OKUPLJANJA

- Usvojene
- Odbijene

Ilustracija 7

Upravni sud nadležan za sudsko preispitivanje zabrana javnog okupljanja od 2016. do 2022. godine odbio je sve tužbe osim jedne. Predmet se odnosio na zabranu skupa koji je u Hrtkovcima zakazala Srpska radikalna stranka, čiji je lider Vojislav Šešelj osuđen za ratne zločine nad Hrvatima u tom gradu. Datum je izabran zbog ratnog zločina koji je Šešelj počinio u Hrtkovcima 1992. godine. Sud je tužbu usvojio zbog tehničkog propusta policijske stanice koja je izrekla zabranu. Srpska radikalna stranka podnela je novu prijavu skupa, a nakon što je novi skup zabranjen, odluku su potvrdili MUP i Upravni sud. Uz zabranu šetnje Evroprajda 2022, ovo su jedina tri slučaja u kojima je Sud doneo odluku u razumnom roku, odnosno pre zakazanog termina okupljanja.

ISHODI USTAVNIH ŽALBI NA POVREDU ČL. 54 USTAVA RS (SLOBODA OKUPLJANJA)

- U toku
- Odbačene

Ilustracija 8

Od 6 ustavnih žalbi na povredu čl. 54 Ustava RS podnetih od 2016. do 2022. godine, Ustavni sud je odbacio tri žalbe, dok su tri još uvek u postupku. Najduže vreme za odlučivanje Suda o odbacivanju ustavne žalbe bilo je 3 godine, 10 meseci i 22 dana od podnošenja. Dve žalbe su odbačene zbog toga što stranka nije iscrpela sve pravne lekove, a i jedna kao nepotpuna.

U jednoj značajnoj odluci, Ustavni sud je odbio ustavnu žalbu na naredbu policijskih službenika o prekidu skupa zbog toga što podnosilac žalbe nije iscrpio sve pravne lekove. Priznajući da poseban pravni lek protiv naredbe o prekida okupljanja nije propisan, Sud je utvrdio da je podnosilac predstavke mogao da koristi postupak pritužbe u vezi sa povredom ljudskih i manjinskih prava pred policijom. Dalje, Sud je naveo da, iako sam po sebi postupak po pritužbi ne ispunjava uslove delotvornosti, zajedno sa mogućnošću podnošenja krivične prijave za sprečavanje javnog okupljanja (čl. 151 Krivičnog zakonika) i građanske tužbe za naknadu štete za protivpravne radnje policijskih službenika, svi ovi pravni lekovi ispunjavaju uslov koji Evropski sud za ljudska prava postavlja za delotvoran pravni lek.

Podaci dobijeni od Ustavnog suda pokazuje da ovaj sud nije doneo nijednu odluku o meritumu predmeta slobode okupljanja u proteklih šest godina. Jedna od ustavnih žalbi po kojima još uvek nije odlučeno podneta je još u julu 2016. godine. Imajući u vidu nedostatke Zakona o javnom okupljanju posledica odluke o usvajanju ustavne žalbe bi mogla da bude novi postupak Ustavnog suda za ocenu ustavnosti Zakona o javnom okupljanju pokrenut po službenoj dužnosti, samo sedam godina nakon ukidanja prethodnog zakona, sa istim ishodom i sličnim obrazloženjem.

U Srbiji, mogućnost zabrane javnih okupljanja je propisana i drugim zakonima. Konkretno, ministar unutrašnjih poslova je ovlašćen Zakonom o policiji da naloži policiji da privremeno ograniči ili zabrani kretanje na određenim objektima, određenim područjima ili na javnim mestima, radi obezbeđivanja javnog reda i mira ili zaštite zdravlja i života ljudi (član 51, stav 1, tačka 1). Takođe, Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti propisuje da ministar zdravlja, na osnovu predloga Republičke stručne komisije za zaštitu stanovništva od zaraznih bolesti i Zavoda za javno zdravlje, može narediti zabranu okupljanja na javnim mestima (član 52, stav 1, tačka a). Sloboda okupljanja je u Srbiji bila prvo ljudsko pravo koje je ograničeno usled epidemije COVID-19. Ova sloboda je prvo bila ograničena samo u zatvorenom prostoru, da bi potom, tokom trajanja vanrednog stanja, bila potpuno ukinuta na otvorenom prostoru.¹⁴ Ustavni sud je 21. maja 2020. godine, rešenjem¹⁵ odbacio inicijative za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti i zakonitosti Odluke o proglašenju vanrednog stanja i zahteve za obustavu izvršenja pojedinačnih akata i radnji preduzetih na osnovu osporene Odluke o proglašenju vanrednog stanja.¹⁶

Prema međunarodnim standardima, učešće u skupovima bi uvek trebalo biti dobrovoljno, a nikada pod direktnom ili indirektnom prisilom. Različite vrste podsticaja za dolazak na skup (npr. besplatan prevoz) ne bi trebalo regulisati pravnim propisima osim ukoliko ne predstavljaju kršenje propisa o finansiranju politič-

14 „Ljudska prava i COVID-19: Analiza izmene pravnog okvira tokom epidemije COVID-19 i uticaj na ostvarivanje ljudskih prava u Republici Srbiji, YUCOM, str.18, dostupna na: https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2020/11/Yucom_Covid_layout_SRP_all-1.pdf.

15 Rešenje Ustavnog suda Republike Srbije, broj IUo-42/2020, 21. maj 2020. godine, dostupno na: <http://www.ustavni.sud.rs/Storage/Global/Documents/Misc/1%D0%A3%D0%BE-42-2020.pdf>.

16 Ljudska prava i COVID-19: Analiza izmene pravnog okvira tokom epidemije COVID-19 i uticaj na ostvarivanje ljudskih prava u Republici Srbiji, YUCOM, str. 7 dostupna na: https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2020/11/Yucom_Covid_layout_SRP_all-1.pdf.

ke kampanje.¹⁷ Vlasti ne smeju tražiti od pojedinaca da obećaju ili se obavežu da neće organizovati ili učestvovati u budućim skupovima, niti smeju prisiliti bilo koga da prisustvuje skupovima.¹⁸ U tom smislu obavezivanje pojedinaca zaposlenih u javnom sektoru da učestvuju u skupovima vladajuće partije korišćenjem njihovog nesigurnog radnopravnog statusa predstavlja povredu slobode okupljanja.

a) Kontra protesti

U Smernicama za slobodu mirnog okupljanja se navodi da pojedinci imaju pravo da se okupe kao kontra demonstranti kako bi izrazili svoje neslaganje sa stavovima iznetim na javnom skupu. Poklapanje vremena i prostora je od suštinskog značaja za prenošenje poruke poštujući princip vida i zvuka. Jedino ograničenje je da kontra demonstracije ne bi trebalo da fizički ometaju drugi skup i da dovedu do rizika od neposrednog nasilja koje se ne može sprečiti ili ublažiti (para 77.)

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da vlasti imaju pozitivnu obavezu da olakšaju proteste i kontra proteste koristeći najmanje restriktivne mere (Faber protiv Mađarske, 2012, para. 43). Vlasti takođe moraju da se pozabave govorom mržnje kontra demonstranata (Berkman protiv Rusije, 2020, para. 56) jer demonstranti imaju pravo da održe skup bez straha da će biti izloženi fizičkom nasilju od strane njihovih protivnika. Pravo na kontra protest ne može se proširiti na ometanje ostvarivanja prava na protest (Platforma „Arzte fur das Leben” protiv Austrije, 1988, para. 32).

Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava postavlja okvir za vlasti koje vrše procenu rizika. Sud je utvrdio da samo postojanje rizika nije dovoljno za zabranu događaja. Vlasti moraju da naprave konkretne procene potencijalnih razmera poremećaja kako bi procenile resurse neophodne za neutralisanje pretnje od nasilnih sukoba (Faber protiv Mađarske, 2012, para. 40; Barankevič protiv Rusije, 2007, para. 33). U predmetu Stankov i Ujedinjena makedonska organizacija Ilinden protiv Bugarske, Sud je primetio važnost mogućnosti da se čuju različiti stavovi o pitanjima koja vređaju osetljivost većine, a koja bi bila uskraćena ako bi svaka verovatnoća napetosti i

VLASTI NE SMEJU TRAŽITI OD POJEDINACA DA OBEĆAJU ILI SE OBAVEŽU DA NEĆE ORGANIZOVATI ILI UČESTVOVATI U BUDUĆIM SKUPOVIMA, NITI SMEJU PRISILITI BILO KOGA DA PRISUSTVUJE SKUPOVIMA.

Smernice o slobodi mirnog okupljanja, para. 52

VLASTI IMAJU POZITIVNU OBAVEZU DA OLAKŠAJU PROTESTE I KONTRA PROTESTE KORISTEĆI NAJMANJE RESTRIKTIVNE MERE.

Faber protiv Mađarske, 2012, para. 43

17 Smernice o slobodi mirnog okupljanja, Venecijanska komisija i Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava, 2020, dostupno na: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2019\)017rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2019)017rev-e), para. 52.

18 Ibid. para. 66.

žestoke razmene na skup bi rezultirao zabranom para. 107). Jedna od dužnosti vlasti je da komunicira sa liderima protesta i posreduje u dijalogu kako bi se sprečili mogući poremećaji (Frumkin protiv Rusije, 2016, para. 128-129). Pozitivna obaveza vlasti je da efikasno obezbede uživanje prava na mirno okupljanje, posebno kada su u pitanju ljudi koji imaju nepopularne stavove ili pripadaju manjinama (Baczkovski i drugi protiv Poljske, 2007, stav 64), posebno LGBT okupljanja i obuhvata obaveze pre i tokom mitinga.

Mržnja, netrpeljivost i pretnje prema LGBTI osobama prisutni su na internetu. Međutim, olako uzimanje ovakvih komentara za kredibilne neminovno bi dovelo do ograničavanja okupljanja ove i drugih ranjivih grupa, koje su takođe često meta mržnje. Policija bi morala da ozbiljno ispita pretnje, posebno one koje dolaze od osoba ili grupa poznatih po nasilju. Nakon toga, bi morala da proceni snage neophodne za sprečavanje ili ublažavanje rizika. Samo ako se pokaže da je to objektivno nemoguće, privremena zabrana bi mogla biti opravdana. Svaka zabrana okupljanja zbog pretnji koje dolaze od lica ili grupa „koji su od ranije poznati policiji” dodatno opterećuje vlasti da dokažu da su takve nasilne osobe ili grupe propisno kažnjene za svoje ponašanje u prošlosti.

Vlasti imaju pozitivnu obavezu da „koriste sva moguća sredstva, na primer davanjem javnih izjava pre demonstracija da zagovaraju, bez ikakve dvosmislenosti, tolerantan, pomirljiv stav, kao i da upozore potencijalne prekršioce zakona o prirodi mogućih sankcija“ (Identoba i drugi protiv Gruzije, 2015, st. 99). Pored direktnog opravdanja ili umanjivanja značaja napada na učesnike protesta od strane kontra demonstranata, izjave najviših državnih zvaničnika kojima se mirni protesti karakterišu kao nasilni se mogu videti kao prećutni pristanak na upotrebu nasilja. ESLJP je utvrdio da zabrana može imati efekat zastrašivanja čak i ako se skup naknadno odvija nesmetano od strane vlasti, na primer, kada zbog nedostatka dozvole vlasti ne bi osigurale zaštitu učesnika protesta od nasilnih kontra demonstranata (Baczkovski i drugi protiv Poljske, 2007, para. 66-68). U ovom kontekstu saopštenje za javnost MUP-a¹⁹ u kojem se odriče odgovornosti da pruže zaštitu učesnicima protesta povodom Zakona o referendumu i narodnoj inicijativi, zbog nedostatka prijave skupa predstavlja povredu EKLJP-a.

b) Upotreba policijskih ovlašćenja

Policija je dužna da omogući i zaštitu uživanje mirnog okupljanja. Dužnost policije se odnosi, u meri u kojoj je to moguće, na uspostavljanje kanala komunikacije i dijaloga sa različitim akterima koji su uključeni i javni skup radi adekvatne pripreme, de-eskalacije napetosti i rešavanja sporova.²⁰ Odgovornost policije postoji i u slučaju pristanka ili dopuštanja trećim licima da krše prava garantovana Konvencijom (Solomou i drugi protiv Turske, 2008, para.46.). Upotreba sile mora biti u skladu sa principima legalnosti, neophodnosti, proporcionalnosti, dužne pažnje i nediskri-

**POLICIJA JE DUŽNA DA
OMOGUĆI I ZAŠTITI UŽIVANJE
MIRNOG OKUPLJANJA.
DUŽNOST POLICIJE SE ODNOSI,
U MERI U KOJOJ JE TO MOGUĆE,
NA USPOSTAVLJANJE KANALA
KOMUNIKACIJE I DIJALOGA SA
RAZLIČITIM AKTERIMA KOJI
SU UKLJUČENI I JAVNI SKUP
RADI ADEKVATNE PRIPREME,
DE-ESKALACIJE NAPETOSTI I
REŠAVANJA SPOROVA.**

Opšti komentar br. 37, para. 75

19 Saopštenje Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, dostupno na: <http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/aktuelno/saopstenja/982ea-9eb-10f5-42c7-82ba-349f96c1f457>

20 Opšti komentar br. 37, para. 75.

minacije i oni koji upotrebljavaju silu moraju biti pozvani na odgovornost.²¹ Upotreba sile protiv mirnih učesnika okupljanja koje se rastura radi održavanja javnog reda predstavlja mešanje u slobodu okupljanja (Laguna Guzman protiv Španije, 2020, para. 42; Zakharov and Varzhabetyan protiv Rusije, 2020, para. 88).

Policija je u skladu sa Zakonom o policiji ovlašćena da fotografiše i snima javne skupove kad postoji opasnost da dođe do ugrožavanja života i zdravlja ljudi ili imovine (čl. 52). Nameru da snima javni skup policija je dužna da javno saopšti, osim u slučaju da vrši prikriveno snimanje u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku. Način saopštavanja namere snimanja je regulisan Pravilnikom²² i to trajnim ili privremenim znakom na mestu snimanja, na internet prezentaciji MUP-a, kao i putem medija i drugih sredstava javnog informisanja (čl. 8). Izuzetno se namera može saopštiti i usmeno o čemu se obezbeđuje dokaz audio – video zapis ili službena beleška (čl. 9). Način saopštenja namere snimanja ipak nije uređen na način koji osigurava da će prisutni građani na javnom skupu zaista i biti upoznati sa tom činjenicom, posebno imajući u vidu alternativnu mogućnost objave na internet stranici MUP-a. Podaci koji se ne mogu koristiti u postupku uništavaju se u roku od godinu dana (čl. 52).

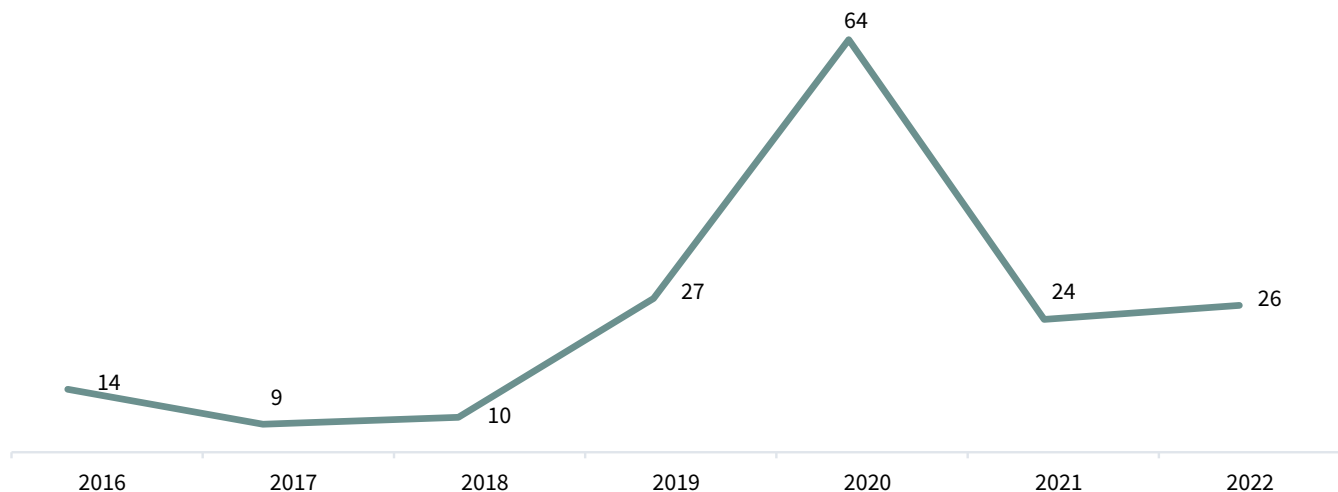
Snimci pribavljeni na nezakonit način nisu prihvatljivi kao dokaz u sudskom postupku što je potvrđeno u presudama prekršajnih sudova u kojima su oslobođena lica koja su učestvovala u blokadama puteva krajem 2021. godine. Naime, iako je policija lica kojima je izdavala prekršajne naloge identifikovala na osnovu video snimaka, nije dokazala da je okupljenim građanima saopštila nameru snimanja. Važno je napomenuti da postupanje policije, uključujući i snimanje protesta može da utiče na ponašanje učesnika i da ograniči njihovu slobodu okupljanja. Ovaj uticaj nije ograničen na prevenciju remećenja javnog reda i mira već i može imati i efekat zastrašivanja i obeshrabriti građane da učestvuju na protestima. Sličan efekat može imati i prisustvo nesrazmerno velikih policijskih snaga ili policije u opremi za razbijanje demonstracija.

Policija je ovlašćena da na javnim skupovima primenjuje sredstva prinude pod uslovima i na način propisan Zakonom o policiji i podzakonskim aktima. To su: fizička snaga (čl. 110), raspršivač sa nadražujućim dejstvom (čl. 111), elektromagnetna sredstva (čl. 112), službena palica (čl. 113), sredstva za vezivanje (čl. 114), specijalna vozila (čl. 115), službeni psi (čl.116), službeni konji (čl.117) i sredstva za zaprečavanje (čl.118). Sredstva prinude se primenjuju postupno od lakšeg ka težem, uz minimum neophodne sile (čl. 68). Način njihove primene je detaljno propisan Pravilnikom²³, a policajci su dužni da u slučaju upotrebe sredstava prinude o tome sačine izveštaju kojem razlozima, osnovu upotrebe, drugim činjenicama i okolnostima od značaja za ocenu opravdanosti i pravilnosti upotrebe sredstava prinude (čl. 108).

21 Ibid. para. 78 .

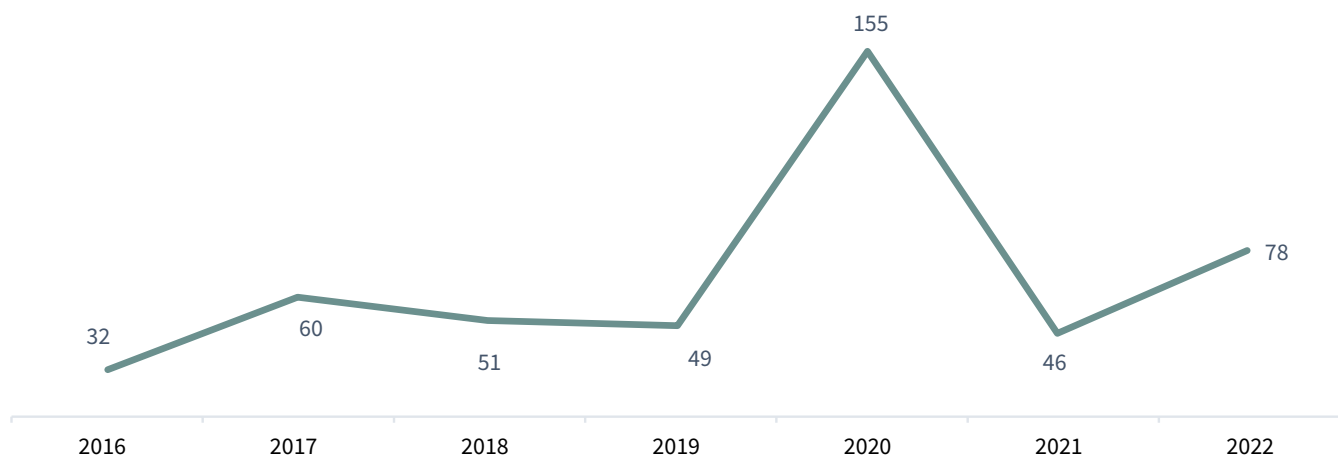
22 Pravilnik o načinu snimanja na javnom mestu i načinu saopštavanja namere o tom snimanju, „Službeni glasnik RS“, broj 111 od 28. avgusta 2020. ,dostupno na: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2020/111/1/reg>

23 Pravilnik o policijskim ovlašćenjima, („Sl. glasnik RS“, br. 41/2019 i 93/2022), dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-o-policijskim-ovlasenjima.html>

BROJ SLUČAJEVA UPOTREBE SREDSTAVA PRINUDE NA JAVNIM OKUPLJANJIMA

Ilustracija 9

Prema podacima dobijenim od policijskih uprava, policija je na javnim skupovima od usvajanja Zakona o javnom okupljanju, po pravilu, koristila samo fizičku silu i sredstva za vezivanje. Izuzetak u ovom pogledu je bio protest u julu 2020. godine protiv mera borbe protiv COVID-19 kada je policija primenila i službene palice, raspršivač, službene pse i konje, i hemijska sredstva.

BROJ PRIVEDENIH UČESNIKA JAVNIH OKUPLJANJA

Ilustracija 10

Slično broju slučajeva upotrebe sredstava prinude i broj privedenih lica na javnim okupljanjima beleži značajan porast u 2020. godini. Imajući u vidu da se na godišnjem nivou u Srbiji organizuju desetine hiljada javnih okupljanja, broj zabeleženih incidenata se čini relativno malim. Ukoliko uzmemo podatke policije kao pouzdane dolazimo do zaključka da se nasilje na javnim skupovima u Srbiji retko dešava i da policija uglavnom reaguje

proporcionalno koristeći minimum neophodne sile. Čini se da incidentni slučajevi poput upotrebe prekomerne sile policije protiv učesnika julske proteste iz 2020. godine ili učesnika protesta u Novom Sadu iz 2022. godine samo potvrđuju ovo pravilo.

Međunarodni standardi pretpostavljaju mogućnost da se policajac koji upotrebi silu pozove na odgovornost. Zakon o policiji propisuje mehanizam pritužbi svih onih kojima su radnjama ili propuštanjem pripadnika policije prilikom vršenja službene dužnosti povređena ljudska i manjinska prava (čl. 234). Predviđen je veoma kratak rok za podnošenje pritužbe od svega 30 dana od dana radnje odnosno propuštanja, i ovaj mehanizam se odnosi na disciplinske prekršaje (npr. nelegitimisanje policajca u civilu prilikom privođenja učesnika protesta). Praksa je pokazala da je nelegitimisanje policajaca u civilu prilikom vršenja policijskih ovlašćenja veliki problem budući da građani ne znaju da li smeju ili ne smeju da pružaju otpor čime se u rizik dovodi njihova fizička bezbednost i krivična odgovornost. Građanima je na raspolaganju i podnošenje krivične prijave za krivično delo zlostavljanje i mučenje (čl. 137) protiv policajaca koji su upotrebljavali prekomernu silu na protestima ili za krivično delo sprečavanje javnog skupa (čl. 151) ukoliko nisu ispunjena obeležja težeg krivičnog dela. Imajući u vidu epilog procesuiranja policajaca zbog brutalnosti na julske protestima 2020. godine efektivnost ovih pravnih sredstava je upitna.²⁴

2. Upotreba digitalnih tehnologija za organizaciju i ograničenje okupljanja u fizičkom prostoru

Korišćenje digitalnih tehnologija u vezi sa javnim okupljanjima nosi sa sobom mnoge izazove. Kampanje blaženja uz učešće javnih funkcionera i online pretnje anonimnih korisnika društvenih mreža, cenzura pristupa online sadržajima, nadzor društvenih mreža i biometrijski video nadzor su neki od ključnih problema sa kojima se suočavaju organizatori i učesnici javnih okupljanja. Ovi izazovi dovode u pitanje ne samo slobodu okupljanja već i slobodu izražavanja i privatnost svih učesnika.

a) Upotreba društvenih mreža

Upotreba društvenih mreža igra značajnu ulogu u organizaciji javnih skupova u Srbiji. U istraživanju²⁵ posvećenom mobilizaciji i aktivnostima na protestima u Srbiji su uočene značajne prepreke za korišćenje društvenih mreža, ali je napomenuto da je, zajedno sa pozitivnim trendom u razvoju informacionog društva, zatvaranje tradicionalnih medija vladinim protivnicima takođe favorizuje društvene mreže kao alternativu. Istraživači su takođe primetili da mnogi društveni i politički pokreti već zasnivaju svoj aktivizam na mreži i koriste internet

²⁴ Dve godine od julske protesta: Na današnji dan građani ustali protiv Vučićeve odluke o policijskom času, danas.rs, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/politika/dve-godine-od-julskih-protesta-na-danasnji-dan-gradjani-ustali-protiv-vuciceve-odluke-o-policijskom-casu/>.

²⁵ Da li like-uješ protest?, SeCons, 2017. dostupno na: <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2017/12/84-publication.pdf>

kao sredstvo informisanja, komunikacije, i mobilizacije. Kao primer se ističe „Protest protiv diktature“²⁶ iz 2017. godine koji je nastao zahvaljujući internetu, gde je ubedljiva većina učesnika za protest prvi put čula i informisala se putem online mrežama, dok su online grupe na Facebook-u bile važan faktor organizacije i koordinacije protesnih aktivnosti. Međutim, društvene mreže su koristili i protivnici protesta, te se pojavila i lažna kopija Fejsbuk grupe Protest protiv diktature kreirana i promovisana korišćenjem plaćenih oglasa koja je potom korišćena za širenje konfuzije i defetističkih stavova o ishodu protesta.²⁷ Značaj društvenih medija u organizovanju skupova u Srbiji naglašen je u izveštaju²⁸ Freedom Hausa za 2022. godinu, u kojem se navodi da je onlajn strimovanje ekoloških protesta protiv izgradnje hidroelektrana pomoglo pokretu da prikupi više od 100.000 pratilaca na društvenim medijima.²⁹

Seriya građanskih protesta iz 2018. godine nakon prebijanja opozicionog lider Borka Stefanovića koristila je heštegove #1od5milionu #STOPkrvavimkošuljama. Kao i u slučaju Protesta protiv diktatura i ovde su se pojavljivale lažne kopije Facebook stranica.³⁰ Društvene mreže su imale značajnu ulogu i u organizaciji protesnih blokada puteva u vezi sa Zakonom o referendumu i narodnoj inicijativi i Zakonom o eksproprijaciji sa kraja 2021. godine uz upotrebu heštegova #krenipromeni, #KreniPromeni, #SrbijaNijeNaProdaju, #marsadrine, #MarsSaDrine i #Blokada.³¹ Pre protesta pokrenuta je i online peticija za povlačenje zakona.³² U slučaju EuroPride šetnje, organizatori su uveliko koristili svoje naloge na društvenim mrežama kako bi reklamirali predstojeći događaj, podelili uputstva za putovanja i bezbednost potencijalnim učesnicima koristeći heštegove #EuroPride2022, #BelgradePride, #BelgradePride2022, #europride, #freedom, #Ljubav i #Lgbt.³³ Nakon dva masakra u maju 2023. godine u kojem je živote izgubilo 17 dece i mladih ljudi organizovani su građanski protesti „Srbija protiv Nasilja“ koji su koristili heštegove #srbijabeznasilja i #protivnasilja.³⁴ Upotreba društvenih mreža, strimovanje protesta i korišćenje snimaka sa dronova omogućili su

**ONLAJN STRIMOVANJE
EKOLOŠKIH PROTESTA PROTIV
IZGRADNJE HIDROELEKTRANA
POMOGLO POKRETU DA
PRIKUPI VIŠE OD 100.000
PRATILACA NA DRUŠTVENIM
MEDIJIMA.**

Freedom House, 2022. godina

26 Vidi: <https://www.facebook.com/protivdiktature/>

27 Uticaj društvenih mreža na političko ponašanje: slučaj Facebooka u Srbiji, Bojana Todosijević i Anđela Stanišić, 2018. Dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2466-541X/2018/2466-541X1844005P.pdf>

28 Vidi: Freedom House: Serbia - Freedom on the Net 2022, dostupno na: <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-net/2022>

29 Facebook grupa „Ođbravimo reke Stare planine“ broji preko 150.000 članova.

30 Vidi: <https://www.facebook.com/protivdiktature/posts/616337038799432>

31 Vidi: <https://www.facebook.com/kreni.promeni>

32 Vidi: <https://peticije.kreni-promeni.org/petitions/referendum-po-meri-gradana>

33 Vidi: <https://www.facebook.com/beogradprajd>

34 Protest „Srbija protiv nasilja“: Desetine hiljada demonstranata blokirali mostove i traže ostavku predsednika, BBC, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-65654699>

suprotstavljanje medijskom narativu o malobrojnosti učesnika i nasilnom karakteru protesta.³⁵ Međutim učesnici koji strimuju proteste mogu se naći i na udaru privatnih krivičnih tužbi poput Radomira Lazovića iz Ne davimo Beograd koji je 2020. godine uživo prenosio protest za odbranu parka na Banovom brdu.³⁶

b) Cenzura online sadržaja

U Opštem komentaru br. 37 Komiteta UN za ljudska prava je istaknuto da se mnoge aktivnosti povezane sa skupovima događaju na mreži ili zavise od digitalnih servisa, te da su zaštićene članom 21 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. Navodi se da vlasti ne bi smele da blokiraju ili ometaju pristup internetu, uključujući i geo-targetirano blokiranje pristupa određenim sadržajima. Vlasti su dužne da se postaraju da aktivnosti internet provajdera ili posrednika ne ograničavaju prekomerno skupove ili privatnost učesnika. Ograničenja moraju biti u skladu sa testom ograničenja slobode izražavanja (para 34).

Prema podacima Freedom House Srbija blokira pristup samo pojedinim sajtovima za kockanje.³⁷ Nakon masakra u osnovnoj školi Vladislav Ribnikar u Beogradu maju 2023. godine u javnosti su se mogli čuti predlozi³⁸ i online peticije³⁹ za ukidanjem društvenih mreža, a posebno TikTok-a, zbog uticaja koji imaju na mentalno zdravlje mladih. Zabrane upotrebe TikTok-a već postoje u institucijama SAD i EU, ali iz razloga vezanih za mogućnost da Kina pristupi osetljivim podacima.⁴⁰ Velike društvene platforme, pod određenim uslovima, omogućavaju uklanjanje sadržaja na zahtev vlasti. Imajući u vidu javno dostupne podatke, vlasti u Srbiji podnose veoma mali broj ovakvih zahteva. Kompanija Meta ne objavljuje podatke o broju zahteva vlasti za uklanjanjem sadržaja, ali nije prijavila ni jedan primer ograničenja pristupa sadržaju na osnovu lokalnih propisa, kako za Facebook, tako ni za Insta-

VLASTI NE BI SMELE DA BLOKIRAJU ILI OMETAJU PRISTUP INTERNETU, UKLJUČUJUĆI I GEO-TARGETIRANO BLOKIRANJE PRISTUPA ODREĐENIM SADRŽAJIMA I DUŽNE SU DA SE POSTARAJU DA AKTIVNOSTI INTERNET PROVAJDERA ILI POSREDNIKA NE OGRANIČAVAJU PREKOMERNO SKUPOVE ILI PRIVATNOST UČESNIKA.

Opšti komentar br. 37, para. 34

35 Tweet originalno objavljen od strane korisnika @krivokapic na Twitteru, dostupan na: <https://twitter.com/krivokapic/status/1659659746951962657>

36 Radomir Lazović pozvan na saslušanje zbog učešća u odbrani parka na Banovom Brdu, Ne davimo Beograd, dostupno na: <https://nedavimobeograd.rs/radomir-lazovic-pozvan-na-saslusanje-zbog-ucesca-u-odbrani-parka-na-banovom-brdu/>

37 Freedom House: Serbia - Freedom on the Net 2021, dostupno na: <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-net/2021> .

38 Ministarka Grujičić najavila ukidanje TikToka, blic.rs, dostupno na: https://www.b92.net/zivot/vesti.php?yyyy=2023&mm=05&dd=09&nav_id=2330892

39 Vidi: https://www.peticije.online/ukidanje_tiktoka

40 TikTok bans explained: Everything you need to know, znet.com, dostupno na: <https://www.znet.com/article/tiktok-bans-explained-everything-you-need-to-know/>

gram.⁴¹ Google je prijavio samo jedan zahtev vlasti koji se odnosi na onlajn zlostavljanje.⁴² Twitter navodi samo tri pravna zahteva, ali ne pravi razliku između zahteva vlasti i zahteva pojedinaca uključenih u sudske postupke u Srbiji.⁴³ Prema poslednjim podacima vlasti u Srbiji su TikTok-u uputili ukupno 7 zahteva u vezi sa 11 naloga na ovoj mreži.⁴⁴

Opšti podaci o broju suspendovanih naloga iz Srbije upotrebom algoritama ili po prijavama korisnika zbog kršenja smernica društvenih mreža nisu dostupni. Podaci su delom dostupni kada je reč o uklanjanju takozvanih bot naloga. Upotrebom bot armija koji preplavljaju odeljke sa komentarima radi stvaranja pogrešne predstave o javnom mnjenju, ograničava se posredno pristup javnosti sadržajima koje kreiraju organizatori skupova na društvenim mrežama. Meta je od 2020. godine uklonila 5374 Facebook naloga, 12 grupa, kao i 100 instagram naloga povezanih sa Srpskom naprednom strankom zbog botovanja, odnosno kršenja politike koordinisanog neautentičnog ponašanja.⁴⁵ Slično tome i Twitter je 2020. godine uklonio oko 8500 naloga povezanih sa SNS-om.⁴⁶

Organizatori skupova nisu u javnosti iznosili tvrdnje da je pristup njihovim sadržajima na društvenim mrežama ili njihovim nalogima na bilo koji način ograničen. U nekoliko navrata su tokom različitih protesta na društvenim mrežama iznošene sumnje o blokiranju mobilnog interneta.^{47,48} Međutim nije jasno da li je reči bilo o preopterećenju mreže zbog velikog broja učesnika skupova, ili je pristup usluzi namerno otežan odnosno isključen. Iz prakse su poznati slučajevi u kojima je tužilaštvo privremeno oduzimalo uređaje poput mobilnih telefona i kompjutera, ali i pristupne podatke za naloge na društvenim mrežama kao sredstvo izvršenja krivičnog dela Ugrožavanje sigurnosti u kojima u oštećeni bili visoki državni funkcioneri.

41 Facebook Transparency Report: Content Restrictions – Serbia, dostupno na: <https://transparency.fb.com/data/content-restrictions/country/RS/>.

42 Google Transparency Report: Government Removals – Overview, dostupno na: <https://transparencyreport.google.com/government-removals/overview>.

43 Twitter Transparency Report: Removal Requests - July to December 2021, dostupno na: <https://transparency.twitter.com/en/reports/removal-requests.html#2021-jul-dec>.

44 TikTok Transparency Report: Government Removal Requests - 2022 Q1, dostupno na: <https://www.tiktok.com/transparency/en-us/government-removal-requests-2022-1/>.

45 Meta Quarterly Adversarial Threat Report Q4 2022, Facebook, dostupno na: <https://about.fb.com/wp-content/uploads/2023/02/Meta-Quarterly-Adversarial-Threat-Report-Q4-2022.pdf>

46 Fighting Like a Lion for Serbia: An Analysis of Government-Linked Influence Operations in Serbia by Daniel Bush, Stanford Internet Observatory, April 2, 2020. str. 3, Dostupno na: https://fsi-live.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/serbia_march_twitter.pdf.

47 Pre mitinga u Beogradu, Glas Amerike, dostupno na: <https://www.glasamerike.net/a/pre-mitingu-u-begradu/4874559.html>

48 Tweet originalno objavljen od strane korisnice @anti_protivna na Twitteru, dostupan na: https://twitter.com/anti_protivna/status/1655620281921155088

c) Nadzor društvenih mreža

Smernice o mirnom okupljanju Venecijanske komisije i ODIHR-a navode da bi države trebalo da se suzdrže od korišćenja alata za nadzor za praćenje ili progon lica koja učestvuju u javnim okupljanjima i protesnim aktivnostima. Takve tehnologije uključuju video snimke policije, alate za prepoznavanje lica, nadzor internet portala i društvenih medija koje koriste aktivisti i identifikacija lokacije osoba kako bi se videlo da li su učestvovali na javnim okupljanjima. Takve alate bi trebalo upotrebljavati samo kada takvo mešanje može biti opravdano na osnovu striktno dokazanih ili proporcionalnih osnova nacionalne bezbednosti ili javnog reda i trebalo bi biti predmet sudskog preispitivanja (para 71). U nedavnoj presudi, Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da upotreba postova na društvenim mrežama za krivično gonjenje organizatora i učesnika može potpadati pod delokrug članova 11 i 10 (*Elvira Dmitrieva protiv Rusije*, 2019, para. 66).

DRŽAVE BI TREBALO DA SE SUZDRŽE OD KORIŠĆENJA ALATA ZA NADZOR ZA PRAĆENJE ILI PROGON LICA KOJA UČESTVUJU U JAVNIM OKUPLJANJIMA I PROTESNIM AKTIVNOSTIMA.

Smernice o mirnom okupljanju, para. 71

Korišćenje digitalnih alata za organizovanje javnih skupova naglašava vezu između slobode okupljanja i slobode izražavanja. Ova veza je notirana u Smernicama koje prepoznaju da se internet i društveni mediji mogu koristiti za diskusiju, planiranje i objavljivanje informacije o oflajn okupljanjima i da onlajn aktivizam vezan za okupljanja uživa zaštitu (para. 45). Opšti komentar br. 37 ide korak dalje tako što uključuje povezane aktivnosti van neposrednog konteksta skupa. Daje primere aktivnosti kao što su mobilizacija resursa, širenje informacija o predstojećem događaju, priprema za događaj i putovanje na događaj, komunikacija između učesnika pre i tokom skupa, prenos o skupu i sa skupa i napuštanje skupa (para. 33). Opšti komentar takođe priznaje da se takve aktivnosti oslanjaju na digitalne usluge i da njihova zaštita uključuje zabranu blokiranja ili ometanja interneta u vezi sa mirnim okupljanjima (para. 34).

Zakon o elektronskim komunikacijama reguliše obavezu operatera da omogući zakonito presretanje komunikacija (čl. 127). Takođe, reguliše obavezu čuvanja podataka korisnika kojima se može pristupiti na osnovu odluka suda, ako je to neophodno za vođenje krivičnog postupka ili radi bezbednosti Republike Srbije (čl. 128). Zakon propisuje tip zadržanih podataka koji uključuje određivanje izvora, određišta, vremena i trajanja komunikacije, vrstu komunikacije, tip korisničke terminalne opreme i lokaciju korisničke mobilne terminalne opreme (čl. 129).

Zakonom nije regulisana obaveza operatera da objavljuju podatke o broju zahteva vlasti za pristup podacima korisnika, već samo da evidenciju dostavljaju Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti kao nadležnom za nadzor nad sprovođenjem Zakona. Podaci koje je objavila SHARE fondacija o velikim mobilnim operaterima a pokazuju da je Telenor u 2020. godini primio 422 zahteva za podatke korisnika, Telekom 1417 zahteva, a A1 122 zahteva. Telenor je jedina mobilna telefonska mreža koja je prijavila direktan pristup, odnosno pristup bez pismenog zahteva provajderu i dozvole suda, neverovatnih 381.758 puta još u 2017. godini, ali je prestao sa prijavljivanjem takvih podataka 2018. godine.⁴⁹

⁴⁹ Pristup bez transparentnosti: Praksa zadržavanja podataka u 2018., Fondacija Share, dostupno na: <https://www.sharefoundation.info/sr/pristup-bez-transparentnosti-praksa-zadrzavanja-podataka-u-2018/>

Prema izveštaju SHARE-a postoji velika razlika između podataka mobilnih operatera i broj zahteva Ministarstva unutrašnjih poslova (110.305), Bezbednosno-informativne agencije (1073) i Vojnobezbednosne agencije (3480). Telenor je saopštio i da se 265 od 422 zahteva odnosilo na registraciju mobilnih telefona na bazne stanice što nije podatak koji se čuva po zakonu i koji bi mogao da se koristi za praćenje kretanja korisnika. Internet provajderi su primili: SBB - 317 zahteva, Supernova - 46 zahteva, SAT-TRAKT - 44 zahteva itd. SHARE je konstatovao je da ogromna količina podataka o komunikacijama u kombinaciji sa biometrijskim podacima predstavlja veliki izazov za privatnost građana, posebno u uslovima gotovo potpunog odsustva kontrolnih mehanizama.

Slično, Facebook i Instagram su zabeležili 328⁵⁰ zahteva za podatke korisnika od strane vlasti, Tviter je zabeležio 5⁵¹, a TikTok 6⁵² u 2021. godini. Korisničke politike svih platformi zahtevaju postojanje pravnog osnova za uklanjanje sadržaja i pristup korisničkim podacima, osim u hitnim slučajevima kada osoba može biti u opasnosti ozbiljne fizičke opasnosti, a vladine agencije mogu tražiti od kompanije da dobrovoljno otkrije informacije potrebne za sprečavanje takve vanredne situacije.

S obzirom na čestu upotrebu postova na društvenim mrežama kao dokaza protiv učesnika protesta, evidentno je da vlasti prate društvene mreže. Ostaje nejasno da li policija postuje kapaciteti za automatizovano prikupljanje i obradu podataka. Budući da su učinjeni napor da se podaci građana iz različitih državnih baza podataka objedine kroz Zakon o socijalnim kartama sa opravdanjem da se upotrebom algoritama zaustave prevare u socijalnoj zaštiti, moguće je da takva infrastruktura već postoji ili je u nastanku.

d) Upotreba video nadzora

Smernice za slobodu mirnog okupljanja navode da bi snimanje u svrhu identifikacije, uključujući prepoznavanje lica, trebalo da bude ograničeno na slučajeve krivičnih dela i da bi snimanje moglo da ima efekat zastrašivanja na slobodu mirnog okupljanja (para 172). U skladu sa Smernicama, Zakon o policiji ograničava snimanje na javnim skupovima postoji opasnost da prilikom javnog okupljanja dođe do ugrožavanja života i zdravlja ljudi ili imovine (čl. 52). Upitno je međutim da li policija prilikom odlučivanja da li će snimati javni skup vrši procenu opravdanosti.

Nakon brzog hapšenja osumnjičenog za gaženje čoveka na Brankovom mostu u Beogradu koji je pobjegao u Kinu 2015. godine (tzv. slučaj kantrimen), Vlasti u Srbiji su doneli odluku da instaliraju masivni biometrijski sistem za nadzor kompanije Huawei bez pretećeg zakonskog okvira koji bi regulisao njegovu primenu i uspostavio mere zaštite od zloupotrebe. Organizacije civilnog društva nisu bile u mogućnosti da provere da li je sistem već u upotrebi, dok je pokušaj legalizacije biometrijskog video nadzora i zabrane snimanja policijske brutalnosti u nacrtu Zakona o unutrašnjim poslovima u poslednjem trenutku zaustavljen u dva navrata.⁵³ Samo postojanje

50 Facebook Transparency Report: Government Data Requests – Serbia, dostupno na: <https://transparency.fb.com/data/government-data-requests/country/RS/>

51 Twitter Transparency Report: Information Requests - July to December 2021, dostupno na: <https://transparency.twitter.com/en/reports/information-requests.html#2021-jul-dec>

52 TikTok Transparency Report: Legal Information, Privacy, and Government Requests - 2021 H2, dostupno na: https://sf16-va.tiktokcdn.com/obj/eden-va2/uhaeh7pflk/Transparency_LIPGR_2021_H2/English_LIPGR_2021_H2.xlsx

53 Hiljade kamera - Pokret za kontrolu nad video nadzorom, dostupno na: <https://hiljade.kamera.rs/sr/pocetna/>

takvog sistema nadzora, bilo da funkcioniše ili ne, može uticati na ponašanje učesnika protesta i imati efekat zastrašivanja na slobodu javnog okupljanja.

Nedostatak zakonskog okvira znači da se dokazi prikupljeni biometrijskim video nadzorom ne mogu koristiti na sudu. Međutim, nije isključena mogućnost da ga policija koristi za prikupljanje operativnih informacija. Od masovnih protesta 2019. godine vlasti su tvrdile da mogu da utvrde tačan broj demonstranata pomoću softvera. Na naslovnoj strani jednog provladinog tabloida objavljena je slika protesta sa crvenim tačkama iznad glava demonstranata.⁵⁴ Vlasti i provladini mediji često koriste fotografije i video zapise snimljene iz oportunističkih uglova i trenutaka kako bi se prikazao manji broj učesnika protesta. Ministar policije je izjavio da je policija snimala julske proteste 2020. godine kamerama i dronom.⁵⁵ Amnesty International je upozorila da je policija upotrebljavala biometrijski video nadzor.⁵⁶ Zbog nedostatka transparentnosti, ostaje nejasno da li su vlasti koristile biometrijski video nadzor, uređaje poput IMSI-hvatača, ili je jednostavno bilo reči o spekulaciji sa brojevima. Navodna upotreba biometrijskog video nadzora u slučaju protesnih blokada puteva krajem 2021. godine za identifikaciju demonstranata je posebno zabrinjavajuća. Postupak nadzora koju je sproveo Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti bila je ograničena na voki-tokije izdate policijskim službenicima, ne uzimajući u obzir masivni sistem biometrijskog video-nadzora.⁵⁷

Jedna od prodajnih tačaka Huawei sistema je njegova upotreba algoritama za predviđanje ponašanja u prevenciji kriminala. „Predictive policing“ je tehnika prevencije kriminaliteta koja uključuje analizu podataka iz različitih izvora koji ukazuju na moguće lokacije izvršenja krivičnih dela u budućnosti radi boljeg raspoređivanja policijskih snaga. Upotreba biometrijskog video nadzora bi omogućila i uključivanje podataka o emotivnom stanju lica (tzv. affect recognition) kroz detekciju lica i pokreta. Međutim, to bi moglo imati efekat zastrašivanja na slobodu okupljanja. U teoriji, biometrijski video nadzor, sa prepoznavanjem lica i emocija i predviđanjem ponašanja, mogao bi biti moćno sredstvo za deeskalaciju nasilnih protesta i omogućavanje slobode javnog okupljanja. U stvarnosti, to bi najverovatnije koristile autoritarne vlasti da izdvoje aktivnije demonstrante i efikasno uguše protest bez upotrebe sile. Srbija je 2021. godine kupila softver Griffeia koji se koristi u biometrijskom nadzoru koji je sposoban da kombinuje podatke iz različitih baza podataka pomoću veštačke inteligencije.⁵⁸ Griffeia takođe omogućava deljenje baza podataka i verovatno bi mogao da integriše korisničke podatke o potrošačima iz privatnih kompanija sa podacima prikupljenim kroz Zakon o socijalnoj karti. Ovo bi stvorilo osnove za uspostavljanje sistema socijalnih kredita sličnog onom u Kini. Ovo je posebno zabrinjavajuće jer postoji loše iskustvo velikih državnih baza podataka kompromitovanih ransomvare napadima (Katastar nepokretnosti, Javno komunalno preduzeće Informatika Novi Sad).

54 Foto: Đilasovci promenili ime protesta, nije više 'Milion sada - Hiljadu' Informer, „dostupno na: <https://informer.rs/vesti/politika/428296/foto-djilasovci-promenili-ime-protesta-nije-vise-miliona-sada--hiljadu>

55 Stefanović: Policija je proteste snimala dronom i kamerama, svi koji su počinili neko krivično delo biće uhapšeni Insajder, dostupno na: <https://insajder.net/sr/sajt/vazno/19459/Stefanovi%C4%87-Policija-je-proteste-snimala-dronom-i-kamerama-svi-koji-su-po%C4%8Dinili-neko-krivi%C4%8Dno-delo-bi%C4%87e-uhap%C5%A1eni.htm>

56 Serbia: Violent police crackdown against COVID-19 lockdown protesters must stop Amnesty International, „dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/07/serbia-violent-police-crackdown-against-covid-19-lockdown-protesters-must-stop/>

57 Poverenik sproveo postupak nadzora u MUP, povodom sumnji na upotrebu tehnologije za prepoznavanje lica (Facial Recognition Technology) Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, dostupno na: [link](#)

58 Policija Srbije nabavila softver za prepoznavanje lica, BIRN, dostupno na: <https://birn.rs/policija-srbije-nabavila-softver-za-prepoznavanje-lica/>

a) Online pretnje i kampanje blaćenja

U skladu sa Smernicama o slobodi mirnog okupljanja država ima obavezu da istraži pretnje nasiljem prema učesnicima skupa, uključujući i pretnje putem društvenih mreža i interneta pre, tokom i posle skupa. Ova obaveza obuhvata i specijalne mere zaštite kako bi organizatori i učesnici mogli da uživaju slobodu okupljanja bez straha (para. 85). Suprotno ovome napadi i pretnje prema organizatorima i učesnicima mirnih okupljanja u Srbiji se retko procesuiraju, a najviši državni zvaničnici i provladini mediji neretko i sami učestvuju u kampanjama blaćenja i relativizaciji nasilja kontra-demonstranata. Analize tužilačke i sudske prakse⁵⁹ u vezi sa krivičnim delom Ugrožavanje sigurnosti, koje se najčešće primenjuje u slučaju onlajn pretnji, je pokazala značaju razliku kada su oštećeni novinari i aktivisti u odnosu na javne funkcionere. Istraživanje je pokazalo da je veći broj građana osuđen zbog uvreda ili kletvi prema javnim funkcionerima, dok su mnoge ozbiljne pretnje prema novinarima ili aktivistima prošle bez posledica.

Evropski sud za ljudska prava je istakao ključnu ulogu medija u informisanju o postupanju vlasti u javnim demonstracijama i suzbijanju nereda, posebno kao garancije odgovornosti vlasti prema učesnicima skupova i javnosti u pogledu upotrebe sredstava za kontrolu ili razbijanje protesta ili radi održavanja javnog reda (*Pentikäinen protiv Finske*, para. 89).⁶⁰ Novinari koji izveštavaju sa javnih skupova su česte mete napada i pritisaka. Novinari su tako napadnuti 2017. godine tokom inauguracije predsednika Srbije Aleksandra Vučića, a tužilaštvo je odbacilo krivične prijave uprkos postojanju video snimka koji svedoči o nasilju nad novinarima.⁶¹ Prema podacima Udruženja novinara Srbije čak 28 novinara je napadnuto i ometeno u radu tokom julskih protesta 2020. godine.⁶² Međutim novinari nisu izloženi isključivo fizičkim napadima. Tako su novinari koji su izveštavali sa protesta krajem 2021. godine prekršajno gonjeni za organizaciju nenajavljenih okupljanja⁶³ i za saobraćajne prekršaje⁶⁴. Podaci NUNS-a pokazuju značajan porast u opštem broju napada na novinare u 2020. i 2021. godini.⁶⁵

Aktivisti koji organizuju skupove su takođe česta meta pretnji i napada. Najčešće je reč o aktivistima koji se bave suočavanju sa prošlošću i LGBT pravima koji su najčešća meta onlajn pretnji koje eskaliraju fizičkim napadima

59 Sloboda izražavanja u digitalnom prostoru Srbije: Analiza tužilačke i sudske prakse, YUCOM, 2022., dostupno na: <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2022/09/Sloboda-izrazavanja-u-digitalnom-prostoru.pdf>.

60 Smernice o slobodi mirnog okupljanja, Venecijanska komisija i Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava, 2020, dostupno na: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2019\)017rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2019)017rev-e), para 192.

61 Odbačene prijave novinara za napad tokom inauguracije Vučića, N1, Dostupno na: <http://rs.n1info.com/a342755/Vesti/Vesti/Odbacene-prijave-novinara-za-napad-tokom-inauguracije-Vucica.html>.

62 UNS: Za pet dana napadnuto i ometano u radu 28 novinara i medijskih radnika, UNS, dostupno na: <https://www.uns.org.rs/desk/UNS-news/101500/uns-za-pet-dana-napadnuto-i-ometano-u-radu-28-novinara-i-medijskih-radnika.html>.

63 Prekršajne prijave protiv novinara i aktiviste, soinfo.org, dostupno na: <https://www.soinfo.org/vesti/vest/26608/prekršajne-prijave-protiv-novinara-i-aktiviste/>.

64 UNS: Prekršajno gonjenje i novčano kažnjavanje urednika SD kafea zbog izveštavanja s protesta nedopustivo, cenzolovka.rs, dostupno na: <https://www.cenzolovka.rs/pritisci-i-napadi/uns-prekršajno-gonjenje-i-novcano-kaznjavanje-urednika-sd-kafea-zbog-izvestavanja-s-protesta-nedopustivo/>

65 <https://www.bazenuns.rs/srpski/napadi-na-novinare>.

na njihove prostorije. Ovo se u više navrata dogodilo nevladinim organizacijama Žene u crnom⁶⁶, Prajd info centru⁶⁷ i Inicijativi mladih za ljudska prava (YIHR).⁶⁸ Nadležni organi retko identifikuju i procesuiraju počiniocima ovih napada, te su se u javnosti pojavile sumnje da iza pojedinih napada stoje grupe povezane sa državom. Inicijativa mladih za ljudska prava je tako izrazila sumnju da iza napada na njihove prostorije nakon protesta za skidanje murala posvećenog Ratku Mladiću iz novembra 2021. godine stoji najviši državni vrh⁶⁹, te da ministar unutrašnjih poslova Aleksandar Vulin upravlja kontra demonstrantima.⁷⁰

Atmosfera zastrašivanja onih koji žele da uživaju slobodu mirnog okupljanja ne doprinose samo anonimne pretnje. Naime, najviši državni zvaničnici su u svojim izjavama mirne skupove kojim su blokirani putevi krajem 2021. godine okarakterisali kao nasilne i fašističke.⁷¹ Oni su takođe neretko umanjivali ili opravdavali nasilje kontra demonstranata⁷². Provladini mediji su objavljivali reportaže o tome kako učesnici protesta navodno ne puštaju kola hitne pomoći⁷³, te su organizatore poredili sa teroristima.⁷⁴ Posebno je zabrinjavajuće bilo odricanje policije od obaveze zaštite učesnika protesta, zbog toga što protesti nisu bili prijavljeni u skladu sa Zakonom.⁷⁵ Zaštitnik građana je utvrdio nesavesno postupanje policije u slučaju napada buldožerom na učesnike protesta na mostu u Šapcu.⁷⁶

Organizatori javnih okupljanja su sve češće meta tzv. SLAPP⁷⁷ tužbi koje za cilj imaju da ih obeshrabre u javnom iznošenju stavova i organizovanju javnih okupljanja. Tako su Aladin Paučinac i drugi učesnici protesta u Novom

66 Ponovo napad na prostorije organizacije 'Žene u crnom' u Beogradu, Radio Slobodna Evropa, dostupno na: <https://www.slobodna-evropa.org/a/napad-na-prostorije-nvo-zene-u-crnom-beograd/31940160.html> .

67 Prajd info centar ponovo napadnut, četrnaesti put od osnivanja 2017. godine, Danas, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/prajd-info-centar-ponovo-napadnut-14-puta-od-osnivanja/>

68 Napadnute prostorije Inicijative mladih za ljudska prava, yih.rs, dostupno na: <https://www.yih.rs/bhs/napadnute-prostorije-inicijative-mladih-za-ljudska-prava/> .

69 PONOVO GRAFITI NA INICIJATIVINOJ KANCELARIJI, yih.rs, dostupno na: <https://www.yih.rs/bhs/ponovo-grafiti-na-inicijativinoj-kancelariji/> .

70 OTVORENO PISMO POVODOM MLADIĆEVOG SPOMENIKA U NJEGOŠEVOJ, yih.rs, dostupno na: <https://www.yih.rs/bhs/otvoreno-pismo-povodom-mladicevog-spomenika-u-njegosevoj/> .

71 Brnabić: Blokade su neviden fašizam, prijave protiv svih koji su maltretirali građane i policiju, 021.rs, dostupno na: <https://www.021.rs/story/Info/Srbija/290975/Brnabic-Blokade-su-nevidjen-fasizam-prijave-protiv-svih-koji-su-maltretirali-gradjane-i-policiju.html> .

72 Vučić o muškarcu koji je bagerom krenuo na ljude: Ništa loše nije uradio, 021.rs, dostupno na: <https://www.021.rs/story/Info/Srbija/291063/Vucic-o-muskarcu-koji-je-bagerom-krenuo-na-ljude-Nista-lose-nije-uradio.html>

73 BEZDUŠNO PONAŠANJE! Dilasovci blokirali saobraćaj, ne puštaju ni kola Hitne pomoći da prođu!, sd.rs, dostupno na: <https://www.sd.rs/vesti/info/bezdušno-ponašanje-dilasovci-blokirali-saobraćaj-ne-puštaju-ni-kola-hitne-pomoci-da-prode-2021-11-27> .

74 TEROR NAD NARODOM: Lažni ekolozi maltretirali građane i ove subote! Tukli ljude, uništavali sve pred sobom!, pink.rs, dostupno na: <https://pink.rs/drustvo/356289/teror-nad-narodom-lazni-ekolozi-maltretirali-gradjane-i-ove-subote-tukli-ljude-unistavali-sve-pred-sobom> .

75 MUP: Svaka blokada saobraćaja kršenje zakona kao i održavanje neprijavljenih skupova, mup.gov.rs, dostupno na: <http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/aktuelno/saopštenja/982ea9eb-10f5-42c7-82ba-349f96c1f457> .

76 Batinanje u Šapcu: Zaštitnik građana utvrdio nesavesno postupanje policije, Danas, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/batiranje-u-sapcu-zastitnik-gradjana-utvrdio-nesavesno-postupanje-policije/>

77 eng. Strategic Litigation Against Public Participation

Pazaru nezadovoljni radom direktora bolnice za vreme epidemije COVID-19 od 2020. godine tuženi u više od 30 tužbi za povredu časti i ugleda i privatnih krivičnih tužbi za uvredu povodom izjava na skupu.⁷⁸ Niz parničnih i krivičnih postupaka je pokrenut i protiv Dragane Arsić i pokreta Odbranimo šume Fruške gore zbog protesta organizovanih povodom uzurpacije nacionalnog parka Fruška gora.⁷⁹

e) Upotreba veštačke inteligencije i deepfake sadržaja⁸⁰

Deepfakeovi generisani pomoću veštačke inteligencije, uz pomoć algoritama mašinskog učenja, mogu stvoriti realistične video zapise, slike i audio snimke. Ova tehnologija omogućava zlonamernim pojedincima da manipulišu javnih diskursom i podrivaju poverenje unutar zajednica. U kontekstu javnih okupljanja, deepfakeovi se mogu koristiti za diskreditovanje organizatora ili učesnika stvaranjem lažnih dokaza o nasilju, govoru mržnje ili drugim ilegalnim aktivnostima. Takve manipulacije mogu oštetiti kredibilitet protesta, skupova i demonstracija, što potencijalno može dovesti do javne konfuzije, podela, pa čak i nasilja.

Dostupnost AI alata za kreiranje sofisticiranih deepfakeova predstavlja rizik od njihove zloupotrebe od strane vlasti ili moćnih entiteta u cilju gušenja neslaganja i ograničavanja slobode javnih okupljanja. Vlade ili političke grupe mogu iskoristiti deepfake tehnologiju da prikažu mirne protestante u nasilnim aktivnostima, radi opravdavanja oštre reakcije policije ili nametanje restriktivnih mera. Ova zloupotreba može zastrašiti pojedince, obeshrabriti njihovo učešće na okupljanjima i podrivati pravo na izražavanje nezadovoljstva i zagovaranje promena.

AI algoritmi mogu se koristiti za širenje deepfake sadržaja na društvenim mrežama, čime se pojačava uticaj kampanja dezinformacija. Ovo predstavlja ozbiljnu pretnju za javna okupljanja, jer se deepfakeovi mogu strategijski koristiti za širenje lažnih narativa, manipulisanje javnim mnjenjem i podsticanje konflikata. Viralna priroda digitalnog sadržaja otežava suzbijanje efekata dezinformacija zasnovanih na deepfakeovima, što dodatno ugrožava proces informisanog donošenja odluka i otežava organizaciju mirnih okupljanja.

Kampanje dezinformacija mogu koristiti manipulativne taktike kako bi promovisale nasilni karakter protesta. Jedan od načina na koji to mogu postići jeste ciljanje određene društvene grupe ili pojedinaca. Na primer, moguće je da se osobi sa invaliditetom šalju deepfake video klipovi u kojima učesnici protesta navodno tuku osobu u kolicima, dok se penzionerima mogu slati klipovi u kojima učesnici protesta tuku starije ljude. Ovi video klipovi bi mogli biti dodatno personalizovani, na primer, tako da žrtva liči na osobu blisku meti takve manipulacije.

Rast veštačke inteligencije i deepfakeova postavlja i kompleksna pravna i etička pitanja u vezi sa regulisanjem i odgovornošću za upotrebu ovih tehnologija. Postojeći pravni okviri često nisu dovoljno opremljeni da se suoče sa izazovima koje deepfakeovi donose, ostavljajući praznine u suočavanju sa njihovom potencijalnom zloupotrebom. Balansiranje slobode izražavanja, prava na privatnost i potrebe suzbijanja štetne upotrebe veštačke inteligencije i deepfakeova zahteva pažljivo zakonodavstvo i snažne mehanizme sprovođenja. Osim toga, od-

78 Vidi: Izveštaj o napadima na branitelje ljudskih prava u Srbiji za 2021. godinu, YUCOM, 2022., dostupno na: <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2022/02/Izvestaj-o-napadima-2021-3-1.pdf>

79 Vidi: Izveštaj o napadima na branitelje ljudskih prava u Srbiji za 2022. godinu, YUCOM, 2023., dostupno na: <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2022/12/Izvestaj-o-napadima-2022.pdf>.

80 Ovaj segment izveštaja je kreiran uz pomoć ChatGPT-ija.

govoran razvoj i upotreba AI alata trebaju se pridržavati etičkih smernica kako bi se osigurala transparentnost, odgovornost i poštovanje ljudskih prava.

Iako veštačka inteligencija i deepfakeovi imaju potencijal da poboljšaju različite aspekte društva, oni takođe predstavljaju značajne rizike po slobodu javnih okupljanja. Erozija poverenja, manipulacija javnom raspravom, gušenje neslaganja, pojačanje dezinformacija i pravni izazovi zahtevaju hitnu pažnju. Očuvanje slobode javnih okupljanja u digitalnom dobu zahteva pristup iz više uglova, uključujući tehnološka unapređenja za otkrivanje deepfakeova, unapređenje medijske pismenosti radi razlikovanja istine od laži i razvoj snažnih pravnih okvira koji balansiraju zaštitu individualnih prava sa potrebom za suzbijanjem zloupotrebe.

III. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Postupci i propuštanja državnih vlasti u Srbiji ozbiljno ugrožavaju slobodu mirnog okupljanja. Visoki državni zvaničnici, podržani od strane provladinih medija, aktivno učestvuju u kampanjama blaćenja, relativizacije i opravdavanja nasilja protiv organizatora i učesnika skupova. Ovakvi postupci šalju poruku da je napad na slobodu izražavanja i mirnih okupljanja prihvatljiv i da nema ozbiljnih posledica.

Nadležni organi ne sprovode efektivnu istragu pretnji i napada usmerenih protiv organizatora i učesnika mirnih protesta. Ovo stvara atmosferu straha i neizvesnosti među građanima koji žele da se izraze i mirno se okupe. Policija odbacuje odgovornost za zaštitu mirnih okupljanja, a prekomerna upotreba sile ostaje bez adekvatnih posledica za odgovorne. Ova situacija umanjuje poverenje građana u institucije i podriva osnovna prava i slobode.

Društvene mreže postaju ključni kanal za izražavanje disidentskih stavova u uslovima otežanog pristupa mejnstrim medijima. One igraju važnu ulogu u mobilizaciji učesnika, organizaciji protesta i formulisanju zahteva. Međutim, bezbednosne službe imaju pristup podacima građana bez odgovarajuće odgovornosti, što čini moguće ozakonjenje biometrijskog video nadzora još opasnijim. Ova vrsta nadzora predstavlja kršenje privatnosti i može se zloupotrebiti u svrhe gušenja slobode okupljanja.

Postojeći pravni okvir koji reguliše slobodu okupljanja zahteva hitne izmene kako bi bio usklađen sa međunarodnim standardima i obezbedio adekvatnu zaštitu prava građana na mirne proteste. Jasno je da postoji ozbiljan raskorak između postojećih normi i prakse državnih organa. Važno je istaći da je civilno društvo pokazalo sposobnost da odgovori na izazove i brzo se prilagodi koristeći digitalne tehnologije za zaštitu mirnih okupljanja. Aktivisti i organizacije civilnog društva su se mobilizovali u dva navra-

ta i sprečili usvajanje štetnog Zakona o unutrašnjim poslovima koji bi predstavljao značajan korak unazad za slobodu okupljanja. Pored izazova s kojima se suočavaju, građanski protesti su postigli i značajne uspehe, kao što je izvojevan moratorijum na izgradnju mini-hidro elektrana u Pirotu i usvajanje zahteva građana vezanih za Zakon o referendumu i narodnoj

inicijativi. Ubrzani razvoj novih tehnologija poput veštačke inteligencije i deepfake sadržaja donose nove izazove za slobodu okupljanja čiji tempo pravni okvir i praksa teško mogu ispratiti. U svetlu svega gore navedenog, preporučujemo sledeće:

Vladi Republike Srbije

- Obezbediti uslove za neutralno i objektivno izveštavanje medija o mirnim protestima, pružajući širu sliku događaja i poštovanje prava građana na slobodu okupljanja.
- Prestati sa kampanjama blaćenja i relativizacije nasilja prema organizatorima i učesnicima skupova, te promovisati toleranciju i dijalog umesto podsticanja konfrontacija.
- Osigurati da se mišljenja nezavisnih institucija o nacrtima zakona i njihovom uticaju na privatnost podataka o ličnosti i druga ljudska prava poštuju.
- Uvesti moratorijum na upotrebu biometrijskog video nadzora u javnim prostorima.

Ministarstvu unutrašnjih poslova i Narodnoj skupštini

- Izmeniti Zakon o javnom okupljanju u skladu sa Ustavom Srbije, Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i drugim međunarodnim standardima.
- Obezbediti donošenje Zakona o unutrašnjim poslovima u skladu sa Ustavom Srbije, Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i drugim međunarodnim standardima.

Ministarstvu unutrašnjih poslova

- Preuzeti odgovornost policije za zaštitu mirnih okupljanja i osigurati da upotreba prekomerne sile i neopravdana upotreba sredstava prinude ima posledice.

- Pružiti obuku policiji o praksi Evropskog suda za ljudska prava, njihovim pravima i obavezama u regulisanju okupljanja, između ostalog, u vezi sa kontraprotestima.
- Obezbediti da se svaka pretnja ili napad na organizatore i učesnike mirnih skupova temeljno istraži i da počinioci budu privedeni pravdi.
- Obezbediti da se da se policajci u civilu identifikuju prilikom primene policijskih ovlašćenja na protestima i predvideti neidentifikovanje kao teži disciplinski prekršaj.

Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Narodnoj skupštini

- Staviti van snage Zakon o socijalnoj karti, koji nije u skladu sa Ustavom Srbije, Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i drugim međunarodnim standardima.

Javnom tužilaštvu

- Obezbediti da se svaka pretnja ili napad na organizatore i učesnike mirnih skupova temeljno istraži i da počinioci budu privedeni pravdi.
- Osigurati da upotreba prekomerne sile i neopravdana upotreba sredstava za prinudu od strane policije na protestima ima posledice.

Zaštitniku građana

- Osigurati da upotreba prekomerne sile i neopravdana upotreba sredstava za prinudu od strane policije na protestima ima posledice.

Ministarstvu pravde

- Obezbediti obuku sudijama prekršajnih sudova i Upravnog suda o praksi Evropskog suda za ljudska prava u pogledu slobode izražavanja.

Ministarstvu informisanja i telekomunikacija i Narodnoj skupštini

- Izmeniti Zakon o elektronskim komunikacijama kako bi se obezbedilo poštovanje privatnosti podataka korisnika i uvedene efikasne mere zaštite od zloupotrebe.

Organizacijama civilnog društva

- U skladu sa raspoloživim kapacitetima organizovati pravnu pomoć i podršku organizatorima i učesnicima javnih okupljanja radi dosledne i jednake primene zakona prema svima.

